

VERITAS KÖNYVEK 25.

TRIANON ÉS
A MAGYAR
FELSŐOKTATÁS V.

VERITAS

TÖRTÉNEHULLÁMOK BÍRSZÉK ÉS LEVÉLTÁR

TRIANON ÉS A MAGYAR FELSŐOKTATÁS

5. KÖTET

A VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár és a Magyar Felsőoktatási
Levéltári Szövetség 2021. június 8-án a VERITAS Történetkutató Intézet
és Levéltárban rendezett konferenciájának előadásai

Szerkesztette és lektorálta: Ujváry Gábor
A mutatókat készítette: Kocsis Annamária

MAGYAR NAPLÓ
Budapest, 2022

© Szerzők, 2022
© VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, 2022
© Magyar Napló, 2022

ISBN 978-963-541-029-3
ISSN 2498-728X

Tartalom

Zeman Ferenc: Egy kolozsvári egyetemi tanár és Trianon. A békediktátum hatása Szádeczky-Kardoss Lajos életpályájára	7
Ligeti Dávid: A numerus clausus és Trianon következményei a Műegyetem gépész-és vegyészmérnöki hallgatói törzskönyvei tükrében (1910–1949)	21
Bertalan Péter: Mesterek és tanítványok a Csongrádi Magyar Királyi Állami Tanítóképző Intézetben. Nevelőmunka – Társadalmi státusz – Társadalmi mobilitás	31
Tóth Marcell: Lövészárkok hősei az egyetemi katedrán. Vitézi címmel rendelkező oktatók a szegedi m. kir. Ferencz József Tudományegyetemen	63
Király Sándor: Az egyetemi hallgatók lakhatási viszonyai és a kollégiumok jelentősége a debreceni Jog- és Államtudományi Karon a 20. század első felében	75
Vajda Tamás: Szegedi orvos, gyógyszerész és természettudományi hallgatók származási helyei 1920–1929 között	99
Osváth Zsolt: „Áldást jelent Szegeden [...] diákjóléti és diákvédő iroda”. Intézményes diákvédelem a szegedi Ferenc József tudományegyetemen 1923/24–1928/29	133
Sztancs Gábor: Református értelmiségképzés Csehszlovákiában. A losonci református tanítóképző megszervezése a csehszlovák impérium korai időszakában	157
Tasiné Csúcs Ildikó Mária: „Nem hagyjuk az orvosi fakultást!” Szent-Györgyi Albert és a szegedi lokálpatrióták sikeres küzdelme az 1933-as egyetemcsonkítási kísérlet ellen	173
Orosz László: A budapesti egyetemisták utcai zavargásai Bleyer Jakab 1933. májusi parlamenti beszédét követően	191
Szűts-Novák Rita: Imre Sándor Reitzer Bélának írt dedikációjának mikrotörténeti aspektusai a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma értelmiségi fiatalságának körében	225
Varga Tamás: Változások az amerikai elitegyetemek felvételi rendszerében – a hidegháború során és azt követően	243
Névmutató	263
Helynévmutató	271

OROSZ LÁSZLÓ

A BUDAPESTI EGYETEMISTÁK UTCAI ZAVARGÁSAI BLEYER JAKAB 1933. MÁJUSI PARLAMENTI BESZÉDÉT KÖVETŐEN

1933. május 9-én óriási vihart kavarázó beszéd hangzott el a magyar parlamentben. A felszólalás a kommün bukása után négy egymást követő kormány nemzetiségi minisztereként működő Bleyer Jakab nevéhez fűződik, aki ugyan (mint a villányi kerület képviselője) a kormánypárt soraiban foglalt helyet, ám a hazai német kisebbség érdekérvényesítésének – a nemzetiségek iránti ellenséges közhangulatban igen csak hálátlan – feladatát magára véve a csonkaországi sváb közösség önvédelmét és egyre gyorsuló asszimilációjának megállítást kívánta előmozdítani – történelmi távlatból radikálisnak aligha nevezhető nemzetiségi igények megfogalmazásával.¹

A beszéd alaposabb tárgyalása a mi mostani kontextusunkban nem tűnik szükségesnek, amúgy is megtette már ezt a nemzetiségtörténeti szakirodalom.² Alapvetően az anyanyelv szerepének erősítését óhajtotta a kisebbségi népiskolai oktatásban, s ennek kapcsán számon kérte az 1923-as, még a Bethlen-kormány által hozott kisebbségi iskolarendelet³ végrehajtásának akadózását; ily módon voltaképp nem is tartalmazott érdemi újdonságot a tárgyban fél évtizeddel korábban benyújtott memorandumokhoz⁴

¹ Bleyer (1874–1933) munkásságához – magyar nyelvű életrajzi monográfia híján – ld. SCHWIND, Hedwig: *Jakob Bleyer. Ein Vorkämpfer und Erwecker des ungarländischen Deutschtums*. München, Südostdeutsches Kulturwerk, 1960. [A továbbiakban: SCHWIND, 1960. A munka a kiadásánál jóval korábban, még 1937-ben született – O.L.] – FATA Márta: *Jakob Bleyer, politischer Vertreter der deutschen Minderheit in Ungarn 1917–1933*. Freiburg i.Br., k.n., 1991. – Legújabbán GRÓSZ András: *A deutschungar Bleyer Jakab, különös tekintettel a katolikus egyházhoz fűződő kapcsolataira (1920–1933)*. PhD-értekezés, ELTE Budapest, 2014.

² A beszéd kontextusának legfrissebb feldolgozása PRITZ Pál–MARCHUT Réka: *Kisebbségpolitikák – nemzetközi érőterben. Bleyer Jakab/Jakob Bleyer példáján. Regio, 25/1 (2017)*. (A továbbiakban: PRITZ–MARCHUT, 2017.) 5–40.

³ 110.478/1923. VIII/a. VKM. sz. rendelet (1923. augusztus 24.). Ld. *Hivatalos Közlöny, 1923/17. 251–253.*

⁴ A Magyarországi Német Népművelődési Egyesület memoranduma Bethlen miniszterelnökhöz. (Aláírói az egyesület elnöke és alelnöke, Gratz Gusztáv és Bleyer Jakab. Budapest, 1928. január 2.) A hazai német iskolaügy helyzetének stagnálását nehezítő dokumentumot részletesen bemutatja TILKOVSKY Loránt: *Németország és a magyar nemzetiségpolitika (1924–1929). Történelmi Szemle, 1980/1. 52–90., 76–78.* – Emlékirat a magyarországi német kisebbségnek nyelvi fennmaradására és kulturális fejlődésére vonatkozó kívánságairól és e kívánságok kielégítésére alkalmas módokról és eszközökről. (Aláírás nélkül. Budapest, „1928. február közepén” dátá-

és az azóta született panaszos sajtómegszólalásokhoz⁵ képest, amelyek akkoriban jóformán visszhangtalanok maradtak. Ám azóta napvilágot láttak az 1930-as népszámlálási eredmények, nevezetesen hogy a Trianon révén amúgy is 1/4-ére fogyatkozott hazai németiség népi állománya az 1920-as évtizedben további 13%-kal csökkent,⁶ ami Bleyer olvasatában azt bizonyította, hogy a magyar állam az egyetlen nagyobb számban megmaradt nemzeti kisebbségétől nem csupán az állami keretek iránti lojalitást, illetve a hagyományos „hungarus”-tudat és a speciális „németmagyar” identitás fenntartását várja el, de immár az etnikai magyarrá válást is. Bleyer (a képviselőtársak állandó bekiabálásaitól meg-megszakított) beszédének legnagyobb felhördülést kiváltó gondolata épp e problémára reflektált: „Mi Deák Ferenc szellemében az egységes politikai magyar nemzet, vagyis az egységes magyar állam tagjainak valljuk magunkat [...]. Ebben a tekintetben mindig centripetálisak voltunk [befelé húzók – O.L.]; mindig vallói a szentistváni magyar gondolatnak, amelyre a magyar állam ezer éven át építve volt. [...] Újabban a magyar politikában mind kevesebbet hallunk a magyar állameszméről, és mind többet és mind szenvedélyesebben a magyar faj gondolatáról.” Márpedig „[...] ha a magyar államgondolatot a magyar faji gondolattal azonosítják, vagy ha a magyar államgondolat helyébe a magyar faji gondolatot iktatják, – nyíltan kimondjuk – nem lehetünk centripetálisak.”⁷

A vihar már az ülésteremben kirobbant: Bleyer beszédére többen azonnal – s még többen az elkövetkező ülésnapokon – indulatosan reagáltak, még Gömbös miniszterelnök és Hóman kultuszminiszter is rákényszerült, hogy megszólalásaiban foglalkozzék a kérdéssel. Tegyük hozzá, mindketten csillapítani igyekeztek ama hullámo-

---

lással.) Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), K 28-210-M.E.-1929-C-1989. Szövegét közli: VITÁRI Zsolt: *Volksbund és ifjúság. Dokumentumok a magyarországi német ifjúság történetéből 1925–1944.* Pécs, Kronosz, 2015. 49–53.

⁵ BLEYER, Jakob: *Rachels Klagelied.* *Sonntagsblatt*, 1932. november 20. 1–3. Szövegét magyar fordításban ld. WEIDLEIN, Johann: *A magyarországi németiség küzdelme fennmaradásáért 1930–1950.* Ford. WESNER, Franz. [Heidelberg], Suevia Pannonica, 1996. (A továbbiakban: WEIDLEIN, 1996.) 39–41. – Szintén ebben a szellemben született Bleyer hagyományos újévi cikke, mely az 1933-as esztendőt köszöntötte a német nemzetiségi mozgalom lapjában: „Az elmúlt év nekünk, magyarországi németeknek, már ami a nyelvi-kulturális ügyeinket illeti, az eddigi legszomorúbb és leggyászosabb volt talán: nem csak hogy semmi nem történt az iskolai német oktatás bővítése terén a korábbi ígéretek dacára, de épp ellenkezőleg, az elnémettelenítés hengere olyan nyomással nehezedett népi ifjúságunkra, mint soha előtte.” BLEYER, Jakob: *Ein glückliches, gesegnetes Neujahr!* *Sonntagsblatt*, 1933. január 1. 1–2.

⁶ A történeti országterület majd kétmilliónyi németisége a csonka országterületen előbb 551 ezerre (1920), majd újabb egy évtized múlva 479 ezerre (1930) fogyatkozott.

⁷ *Az 1931. évi július hó 28-ára hirdetett országgyűlés naplója*, XV. kötet (1933. május 2 – május 17.), 176. ülés. 210–215., 214. – Ld. még: *Die Minderheitenfrage im Abgeordnetenhaus. Große Rede des Abg. Dr Jakob Bleyer.* *Sonntagsblatt*, 1933. május 14. 1–5. [A Bleyer által felolvasott deklaráció *uo.* 3–5.]

kat, melyeket Bleyer tisztességének és hazafiságának kétségbe vonása idézett elő.⁸ Némelyik lobbanékony képviselőt azonban mindez nem nyugtatta meg: Bajcsy-Zsilinszky Endre egyenest hazugságnak nevezte Bleyer egyes kijelentéseit,⁹ ami – mint becsületsértés – akkoriban lovagias elégtételért kiáltott. A két képviselő a sajtóban élénk figyelemmel követett párbajt vívott egymással (lovassági karddal, a Váci utcai tiszti kaszinó vívótermében), amely végül Bleyer enyhe sérülésével és a kirendelt orvos által harcképtelennek nyilvánításával, mindazonáltal a felektől elvárt megbékélés elmaradásával ért véget.¹⁰

⁸ Gömbös május 17-i parlamenti felszólalásában nem tagadta, hogy Bleyer – kormánypárti képviselőként – előzetesen tájékoztatta őt előterjeszteni szándékozott deklarációjáról, sőt azt írásban is bemutatta neki. Állítása szerint azt ugyan nem „elejétől végig” olvasta át, ám megnyugvással konstataálta, hogy a hazai németek „magukat az egységes politikai magyar nemzet tagjainak vallják”, s elismerik „a magyar faj szupremáciáját, és ebből folyó történelmi jogait”. Egyértelművé tette, hogy a beszéd esetleges hatásaival maga is számolt („A képviselő urat előre figyelmeztettem, hogy beszéde vihart fog kelteni [...]”), azonban – és ez az igazán sokatmondó – mégsem tiltotta le azt. A hangoskodók irányába jelzésértékkel bírhatott, hogy a botrányos ügy lezárása érdekében kijelentette: „[...] helytelenítem a diákság tüntetését. Olyan kérdéstről van szó, amely rendkívül kényes és a kormánynak megvan a hatalma ahhoz, hogy minden kérdést maga oldjon meg; felesleges tehát a diákság asszisztálása.” A német kisebbség számára is tett egy reménykeltő gesztust: „Bleyer képviselő urat pedig felszólítottam, hogy adja be írásba mindazokat a kívánságokat, amelyek teljesítését a magyar kormánytól várja, akkor leülök vele, letárgyalom azokat a kérdéseket a nemzet érdekeinek fokozott szem előtt tartásával.” *Az 1931. évi július hó 28-ára hirdetett országgyűlés naplója*, XV. kötet (1933. május 2 – május 17.), 182. ülés. 513–521., 520. – Bleyer egyébiránt maga is elégedett volt a miniszterelnök békítő megnyilvánulásával. Az ügyről Berlin számára május 18-án jelentést tevő Schoen budapesti német követet ebben a szellemben informálta (s egyben az ellene irányuló hecckampányt három tényezőnek tulajdonította: a keresztény nemzeti kurzus kiépülésekor tanúsított következetes antiszemita magatartása miatt törlesztő zsidó sajtónak, a pángermán és nemzetiszocialista agitáció vissza-visszatérő vádjának, valamint egy meg nem nevezett fiatal bölcsészkarri riválisának). Vö. PRITZ–MARCHUT, 2017. 29–30. A saját szócsövének számító sajtóorgánumban aztán köszönetet is mondott a miniszterelnöknek méltányos szavaiért. Ld. Eine Erklärung des Abgeordneten Dr. Jakob Bleyer. *Sonntagsblatt*, 1933. május 21. 5. – Hóman kultuszminiszter szintén igen világosan fogalmazott a Házban, május 31-én, a költségvetési vita VKM-et illető felszólalásaira adott hosszú válaszában: „Őt [Bleyert] egyetemi tanári működésében is támadás érte és én kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy ő egyetemi tanári minőségében soha nemzetellenes vagy magyarellenes működést nem fejtett ki.” *Az 1931. évi július hó 28-ára hirdetett országgyűlés naplója*, XVI. kötet (1933. május 18 – június 2.), 190. ülés. 418–433., 430.

⁹ *Az 1931. évi július hó 28-ára hirdetett országgyűlés naplója*, XV. kötet (1933. május 2 – május 17.), 176. ülés. 214.

¹⁰ Säbelduell Jakob Bleyer–Andreas Bajcsy-Zsilinszky. *Pester Lloyd. Abendblatt*. 1933. május 20. 3. – Fejvágást kapott Bleyer Jakob Zsilinszkyvel vívott párbajában. *Uj Nemzedék*, 1933. május 21. 1. – Súlyos kardpárbajt vívott Bajcsy-Zsilinszky Endre a nemzetsértő Bleyer Jakob képviselővel. *Kis Ujság*, 1933. május 21. 4. – Bleyer Jakob harcképtelenségével végződött a Zsilinszky–Bleyer kardpárbaj. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 21. 5. – A párbaj utóéletéhez tartozik az is, hogy a mélyen hívő Bleyer fontosnak tartotta kieszközölni mentesítését a párbajvétség miatti egyházi kiközösítés alól.

A parlamenti botrányt a felfokozott sajtóérdeklődés még tovább dagasztotta. A különböző pártállású lapok egyöntetű politikai hisztériakeltése széles néprétegek körében váltott ki fékezhetetlen indulatokat. (Néhány mérsékelt hangú véleménycikk született csupán, ezek közül Milotay Istvánnak a *Magyarságban* közzétett gondolatait¹¹ még a német nyelvű, mi több, a fölöttébb érzékeny német nemzetiségi sajtó is pozitívan értékelte.¹²) Különösen harciasnak mutatkozott az egyetemi ifjúság, amely rendkívül gyorsan aktivizálódott és egyre radikálisabb cselekmények láncolatát beindítva a rákövetkező időszakban napi szinten kínált témát a diákok reakcióiról éber tudósító politikai és bulvársajtó számára.

Ld. Bleyer Jakab felmentést nyert a kiközösítés alól. *Az Est*, 1933. június 14. 14. – Prof. J. Bleyer nach seinem Zweikampf. *Sonntagsblatt*, 1933. június. 18. 6.

¹¹ M.[ilotay] I.[stván]: Az egyetemi záptojások. *Magyarság*, 1933. május 17. 1. A cikk alap gondolata szerint „annak a politikának, amely [...] jobb sorsot akar az elszakított részek magyarságának, ugyanezzel a mértékkel kell mérni idehaza azok[at], akik velünk szemben érzik magukat nemzeti kisebbségnek.” Ha Bleyer követeléseit sokan túlzásnak is érzik, mindez „[...] nem oldja föl se a magyar kormányt, se a magyar közelet egyéb illetékes tényezőit az alól a kötelesség alól, hogy a csonka ország németiségével szemben a legmesszebbmenő lojalitás, szeretet, megértés és méltányosság politikáját kövesse. [...] Ez a németiség, még ha valami lelkiismeretlen agitáció arra sarkalná [sic!] is, se számarányánál, se etnikai elhelyezkedésénél fogva nem jelenthet semmi belső veszedelmet se a magyar államiság, se a nemzeti egység szempontjából.” A kisantant államok propagandája ezzel szemben „nagy diadallal könyveli el a Bleyer-féle esetet” és okkal mutat rá arra, hogy „[...] a magyar politika, a magyar közvélemény, miközben az új impériumok kisebbségi politikája ellen jajgatja tele Európát s ezzel szemben jogokat és revíziót követel, maga odahaza, saját párszázszáznyit német kisebbségével szemben s ennek vezetőivel szemben az üldözés és brutalizálás politikáját követi.” – Hasonló érvekre építette – immár nem lapszerkesztőként, hanem képviselőként – a Bleyert védelmébe vevő május 10-i parlamenti felszólalását is. Vö. *Az 1931. évi július hó 28-ára hirdetett országgyűlés naplója*, XV. kötet (1933. május 2 – május 17.), 177. ülés. 245–246. Gondolatához egyébként Kállay Tibor képviselő is egyetértően csatlakozott, megjegyezve, nem örül annak hogy Bajcsy-Zsilinszky kirohanásának az előző napon „olyan túlságos sikere volt”, noha „[...] Bleyer Jakab képviselőtársunk sokkal régibb tagja a parlamentnek és sokkal régibb szereplője a magyar közeletnek, semhogy ne kellene meggyőződve lennünk arról, hogy azok az intenciók, amelyek őt vezetik, mindenkor összeegyeztethetők lesznek azokkal az intenciókkal, amelyeket nekünk a magyar állam magasabb céljainak érdekében szem előtt kell tartanunk.” *Uo.* 231.

¹² A *Pester Lloyd* pl. hosszasan idézett Milotay németre lefordított cikkéből, hozzátéve, hogy a *Magyarság* egy kimondottan nacionalista szellemiségű orgánum, mely azonban egy ideje a nemzeti kisebbségek kérdésében szigorúan tárgyilagos felfogásra törekszik. Vö. Die Studentenkundgebung gegen Professor Bleyer. *Pester Lloyd. Abendblatt*, 1933. május 17. 3. – HUBER, Johannes: Zum Falle Bleyer. *Oedenburger Zeitung*, 1933. május 24. 1. – Abgeordneter Dr. Eckhardt verurteilt in scharfen Worten die Aufreizung gegen die Minderheiten. *Sonntagsblatt*, 1933. május 21. 5. [Milotay szerdai vezércikke itt olyan kontextusban jön elő, hogy az Eckhardtot támogatásért fölkereső főiskolásokat a képviselő igencsak leteremtette, mondván épp az ő hecckampányuk juttat adut Beneš és Titulescu kezébe, s Milotay mértékadó kisebbségpolitikai gondolatait állította eléjük zsinórmértékül.]

A diákság Bleyer iránt föltámadó ellenséges érzületének azért volt különleges jelentősége, mert a parlamenti honatya és volt miniszter, aki a kommün bukása után még a megkapaszkodó keresztény nemzeti kurzus oszlopos figurájának számított (egy évtized alatt azonban teljesen elvesztette a korábbi integritásvédő attitűdje révén felhalmozott politikai tőkét), kikezdzhetetlenül magas szintű és respektált tudományos és oktatási tevékenységet is folytatott a politika világa mellett. Gazdag életművének ismerői a tudós germanistát-irodalomtörténészt, a kutatót és tudományszervezőt, neves szaklapok és kiadványsorozatok szerkesztőjét, és persze az iskolateremtő tanáregyéniséget is látják benne. Miután 1897-ben doktorált (Heinrich Gusztávnál és Petz Gedeonnál; a középkori magyar vonatkozású német történeti népénekekből), 1905-ben pedig habilitált (a magyar hunmonda germán elemei témájával), 1906-tól a német irodalom magántanára lett a budapesti tudományegyetemen. 1908-ban – immáron ny. r. tanárként – megkapta a Német Nyelv és Irodalom tanszéket Kolozsvárott, majd 1911-ben, miután az előző évtől az MTA levelező tagja lett, visszahívták Budapestre, ahol (Heinrich Gusztáv utódaként) övé lett a Német Irodalomtudományi tanszék, amit aztán egész haláláig (1933-ig) megtartott – eltekintve egy rövid intervallumtól, amikor a kommün idején eltávolították.¹³

Az 1933. május 9-i botrányos parlamenti ülésnap eseményeit taglaló sajtó leplezetlenül uszító hangú tudósításai és véleménycikkei nyomán feltűzelt diákifjúság reprezentatív szervezetei¹⁴ igen gyorsan reagáltak Bleyer kiforgatott és tendenciózusan tállalt beszédére. A MEFHOSz (Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége) már május 11-én eljuttatta a sajtóhoz az elnökségi értekezlete által elfogadott tiltakozó nyilatkozatot. Mint fogalmaznak, „[...] a magyar ifjúság megütközéssel veszi tudomásul Bleyer Jakob országgyűlési képviselő, ny. r. tanár igaztalan támadását a magyar nemzetiségi politika ellen. A magyar ifjúság évek óta kénytelen eltűrni, hogy Magyarország volt minisztere a Pázmány Péter Tudományegyetem ősi

¹³ Tudományos munkásságához ld. THIENEMANN, Theodor: Jakob Bleyer als Germanist. *Ungarische Jahrbücher*, 1934/1–2. 3–23. – KOSZÓ János: Bleyer Jakob emlékezete. *Egyetemes Philologiai Közlöny*, 1935. 1–10. – SCHWIND, Hedwig: Beiträge zum Leben und Wirken Jakob Bleyers. Bleyers Jugend und wissenschaftliche Laufbahn. *Südost-Forschungen*, 1944/45. 126–164. – MOSER, Hugo: Jakob Bleyer als Wissenschaftler. *Archiv der Suevia Pannonica*, 1964, 29–50. – MÁDL Antal: Bleyer, Jakob. In: *Internationales Germanistenlexikon 1800–1950. Bd. I: A–G*. Hrsg. von KÖNIG, Christoph. Berlin–New York, Walter de Gruyter, 2003. 198–200. – Munkáinak jegyzékét ld. GINDER, Paul: Eine chronologisch geordnete Auswahlbibliographie der Schriften und Werke Dr. Jakob Bleyers. In: *Jakob Bleyer. Ein Leben für das Ungarndeutschum (1874–1933) / Egy életmű a magyarországi németekért (1874–1933)* [kétnyelvű]. Szerk. HAMBUCH Vendel. Budapest, St. Gerhards-Werk, 1994. 93–107.

¹⁴ A témához LADÁNYI Andor: *Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben 1919–1921*. Budapest, Akadémiai, 1979. – Uő.: Egyetemi ifjúsági szervezetek a Horthy-korszakban. Vázlatos áttekintés. *Educatio*, 4 (1995). 265–284.

katedrájáról becsmérli azt a nemzetet, amely neki bőséges kenyeret és fajtestvéreinek századok óta megbecsülést ad. Úgy látja a magyar ifjúság, hogy itt az idő, hogy végre az illetékesek is felfigyeljenek Bleyer Jakab képviselő ténykedésére és elvárja, hogy a szükséges intézkedéseket a legrövidebb időn belül megtegyék.”¹⁵

Ugyanezen a napon a Magyar Nemzeti Diákszövetség is határozatot hozott, amit a május 13-i lapok hoztak nyilvánosságra: „A Magyar Nemzeti Diákszövetség, a magyar egyetemi és főiskolai hallgatók egyeteme nevében, az 1933. május 11-én tartott rendkívüli választmányi ülése határozatából tiltakozik Bleyer Jakabnak, aki a Pázmány Péter Tudományegyetemen a magyar egyetemi ifjúság tanára, a képviselőházban elhangzott alaptalan »nemzetiségi« kirohanása ellen. Mély megdöbbenéssel látja az ifjúság, hogy Bleyer Jakab, professzorai sorába kerülve, igaztalanul nemcsak nemzetünk belső békéjének árt, hanem elszakított magyar véreink sorsát nehezíti meg káros felszólalásával és munkájával. Hivatkozik a Magyar Nemzeti Diákszövetség minden magyar ember igaz ítéletére, mellyel sohasem látott ezen a földön kisebbségi sérelmet, de látott fővárosa közvetlen közelében évszázadokon át nyelvét megőrző sváb községeket, melyeknek magyar szelleme nem Bleyer Jakab érdeme! *Magyar Nemzeti Diákszövetség.*”¹⁶

A hallgatói csúcsszervek tehát egyöntetűen elhatárolódtak a németajkú közösség (a forradalmi korszakban még magyar patriótaként tekintett, ám mostanra politikailag marginalizálódott) vezéralakjától, s felülve a sajtó nacionalista szólamainak hullámára, egyként követelték a megtévelyedett tanár-politikus nyilvános megbélyegzését és tettének szankcionálását. Aligha sejtették ekkor, miféle lavina elindulásához segédkeztek.

Az egyetemisták szélesebb tömegeinek elérése s bennük a protesthangulat fölélesztése számos, kisebb-nagyobb diákgyűlés formájában már a keddi parlamenti beszéd elhangzását követő napokban megtörtént. A diákság felfokozott nemzeti érzelmű körei egyetértettek azzal a sajtó által is sulykolt interpretációval, miszerint Bleyer parlamenti működése és „szereplése sohasem volt szerencsés, talán mindig a legalkalmatlanabb pillanatot választotta ki a maga felfogásának kifejtésére”. Rá-

¹⁵ A MEFHOSZ tiltakozik Bleyer Jakab országgyűlési képviselő kirohanása ellen. *Pesti Hírlap*, 1933. május 11. 9. – Nachklänge zur Rede des Abgeordneten Jakob Bleyer. *Pester Lloyd. Abendblatt*, 1933. május 11. 2. – Erklärungen der ungarischen Studentenschaft. Von „Mefhosz”. *Sonntagsblatt*, 1933. május 21. 1–2.

¹⁶ A Magyar Nemzeti Diákszövetség tiltakozása Bleyer Jakab képviselőházi támadása ellen. *Pesti Hírlap*, 1933. május 13. 7. – A Magyar Nemzeti Diákszövetség tiltakozása Bleyer Jakab képviselőházi támadása ellen. *Magyar Hírlap*, 1933. május 13. 2. – Nachklänge zur jüngsten Parlamentsrede des Abgeordneten Dr. Bleyer. *Pester Lloyd. Morgenblatt*, 1933. május 13. 4. – Erklärungen der ungarischen Studentenschaft. Vom Ungarischen Nationalen Studentenverband. *Sonntagsblatt*, 1933. május 21. 2.

adásul épp most, a revízió sorsdöntő kérdéseivel a háttérben, a „[...] legutóbbi parlamenti beszédében úgy állította be a magyarságot, mint amely kisebbségi politikájában nem követi azokat az alapelveket, amelyeket a maga kisebbségei [az elszakított magyarok – O.L.] számára biztosítani óhajt.” A diákság elégedetlenségének „viharmagvait” valójában ő vetette el azzal, hogy „a magyar államiságot és állameszmét kisebbségi sérelmek nyilaival lövi”, miközben ő maga „a magyar Pázmány Tudományegyetem egyik tanszékének birtokosa”. Az pedig különösen felháborító, hogy nézeteit propagálva „pángermán gondolatvilág hangját ütötte meg” és „a magyarság halálos ellenségei számára szállított szellemi muníciót”.¹⁷

A spontán folyosói beszélgetéseken és az egyetemi órák utáni találkozásokon a diákifjúság indulatai egyre nőttek, s mind többen hangoztatták, nem hajlandók tovább eltérni egy nyíltan „magyarfaló” tanár jelenlétét az intézményben. Ezt pedig magával Bleyerrel is közölni akarták. A legjobb alkalomnak erre Bleyer következő keddi (május 16-i) egyetemi előadása kínálkozott, amikor is a tanrend szerinti 11 és 13 óra közötti sávban a professzor épp Goethe-vel kívánt foglalkozni. 11 órára zsúfolásig megtelt a bölcsészkar Múzeum körüli épületének XIII. sz. tanterme: a padokban, azok tetején, a falak mentén, de még a katedra körül és az ablakmélyedésekben is hallgatók szorongtak. Magát a tantermet is alig lehetett megközelíteni, mert a hozzá vezető II. emeleti folyosót szinte eltorlaszolták a be nem férő diákok. Bleyer azonban nem érkezett meg az órájára, amit igazából előre sejteni is lehetett; nem csupán az ellenséges légkör miatt, de azért is, mert már a beszéde utáni pénteken és szombaton sem ment be az egyetemre, pedig ekkor előre kiírt vizsgái voltak. Úgy hírlett, nincs is Magyarországon. A diákok egyre türelmetlenebbek voltak, füttyező töltötte be az épületet, Bleyert abcúgolták, és ütemesen skandálták: „Dé-kán! Dé-kán!” Egy rögtönzött küldöttség leszaladt az I. emeleti dékáni irodához. Németh Gyula¹⁸ dékán azonban, noha kérték, hogy menjen föl a tanterembe, meghallgatni a diákság követelését Bleyernek a katedrájától való megfosztására, nem volt hajlandó velük tartani. Jól láthatóan kollegiálisan viselkedett, nem kívánt asszisztálni a tanártársával szembeni gyalázkodáshoz.¹⁹

A követség dolgavégezetlenül, zúgolódva tért vissza a társakhoz, ahol ekkorra már valaki felírta a tanterem táblájára: „Mikszáth Kálmán tér 4. Pirostéglás ház”. Ez tehát

¹⁷ Heves tüntetést rendezett az egyetemi ifjúság Bleyer Jakab ellen. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 17. 7–8., 7.

¹⁸ Németh Gyula (1890–1976), nyelvész-turkológus, az MTA rendes tagja, két ízben a bölcsészkar dékánja, 1947–49 között az egyetem rektora.

¹⁹ Tartózkodását a sajtónak is ugyanezzel magyarázta: „A diákküldöttségnek sem adhattam választ, mert nem foglalhatok állást tanár kollégám ellen.” Vö. Németh Gyula dékán nyilatkozata. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 17. 8.

azt jelentette, hogy demonstrációjukat a Bleyer család lakásánál kívánják folytatni. A diákok jókora tömege (több sajtócikk is 5-600 főről beszél) hömpölyögve zúdult lefelé a II. emeletről, miközben útjuk az I. emeleten Bleyer szobája előtt vezetett el, mely épp szemközt volt a dékáni hivattal. A diákok minden indulatukat az iroda ajtaján vezették le: megrugdosták, záptojásokkal dobálták meg, majd letépték róla Bleyer névtábláját és a földhöz vágva ripityára törték azt. Közben hangosan szidalmazták, pfújolták a távollévő professzort, illetve a „Hol vagy Jakab, Jakab bácsi?” rigmusokkal gúnyolták;²⁰ az őket lecsillapítani igyekvő dékáni hivatali alkalmazottakkal pedig indulatosan közölték, hogy „[...] aki fél a diákjaitól és nem jelenik meg az előadáson, az többé nekünk nem tanárunk!”²¹

A bölcsészkar épületét végre elhagyva, a tüntető diákifjúság a Múzeum körúton s a róla balra letérő Múzeum utcán át néhány perc alatt elérte a közeli Mikszáth Kálmán teret, mely nem sokkal déli 12 óra előtt villámgyorsan megtelt.²² Itt a szaftos botránnyról gyorsan tudomást szerző újságírók is jelen voltak már, ennek köszönhető,

²⁰ E gúnyolódás háttere kapcsán a bulvársajtó arról tájékoztat, hogy „[...] Bleyer Jakab sohasem volt rokonszenves a diákjai előtt. A hallgatónőket rossz magyarsággal mindig gorombán utasította rendre, olyan hangon, amelyet a hallgatónők a többi tanároktól nem szoktak meg. Nemrégén egy diákra, aki »professzor úr«-nak szólította, rákiáltott: Miért nem nevez mingyárt [sic!] Jakab bácsinak? Én kegyelmes úr vagyok! Ezeknek az előzményeknek szerepük volt a mai tüntetésben, amelyen például a »Jakab bácsi« visszatérő motívum volt a diákok kiáltásaiban.” Vö. Az egyetemi ifjúság nagy tüntetése Bleyer Jakab ellen. *Magyarország*, 1933. május 17. 1–2., 1. – A főntebbi, a hangulatkeltésre fölöttébb alkalmas „háttérinformációk” hitelessége utólag aligha kideríthető, ám legalábbis megkérdőjelezhető. Bleyer finom modorú úriember volt, akit diákjai rajongásig szerettek (nyilván nem a rajta politikailag fogást keresők), a modortalanság, különösen a diáklányok iránt, és a magyartalan nyelvezet (ismerve precíz és finoman cizellált megnyilatkozásait, már az 1918-at megelőző időszakból is) pedig aligha tekinthető másnak, mint tudatos imázsrombolásnak. Mindezt jól bizonyítja a vele szolidaritást vállaló számos levél, melyekkel diákjai (magyar és német etnikumúakról egyaránt beszélünk) árasztották el. Ezekből válogatást ad: Die ungarische und deutschungarische Intelligenz spricht. *Sonntagsblatt*, 1933. június 11. 5–7. – A gúnyolódás tárgyává tett kegyelmes úr megszólítás amúgy ténylegesen kijárt neki (egykori miniszteri tisztsége okán), mely formulára még a sajtónak nyilatkozó dékán is odafigyelt. Vö. Németh Gyula dékán nyilatkozata. *Magyarország*, 1933. május 17. 2.

²¹ Szenvedélyes tüntetés az egyetemen Bleyer Jakab ellen. *Az Est*, 1933. május 17. 1–2., 2. – Gyülekezés és tüntetés a tanteremben és a folyosókon. *Magyarország*, 1933. május 17. 1–2. – Heves diáktüntetés Bleyer Jakab ellen. *Budapesti Hírlap*, 1933. május 17. 5. – Egyetemi hallgatók záptojásos tüntetést rendeztek Bleyer Jakab ellen. *Ujság*, 1933. május 17. 6. – Egyetemi hallgatók tüntetése Bleyer Jakab ellen. *Magyarság*, 1933. május 17. 5. – Nagy tüntetést rendezett az egyetemi ifjúság a magyarfaló Bleyer képviselő ellen. *Kis Ujság*, 1933. május 17. 5.

²² A Mikszáth Kálmán téren. *Magyarország*, 1933. május 17. 2. – Bleyer lakása előtt folytatódik a tüntetés. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 17. 7. – Rögtönzött diákgyűlés a Mikszáth Kálmán téren. *Magyarság*, 1933. május 17. 5–6. – Az egyetemi ifjúság az egyetemen és az uccán nagy tüntetést rendezett Bleyer Jakab ellen. *Pesti Napló*, 1933. május 17. 8. – Tüntetés Bleyer lakása előtt. *Ujság*, 1933. május 17. 6.

hogy nemcsak a téren történt események lefolyásáról rendelkezünk pontos leírással, sőt még helyszíni fotókkal is, de a tudósítóknak néhány érintett személyt is sikerült meginterjúvolniuk. Az apró teret zsúfolásig ellepő egyetemisták önjelölt szónoka egy homokosláda tetejére föl pattanva drámai szavakkal ecsetelte a nemzetet ért sérelmet, mindezt zúgó fütyülés, pfújolás, abcúgolás közepette, majd a jelenlévők hangos egyetértése által megerősítve deklarálta, hogy egy „ilyen ember” nem taníthat többé magyar egyetemen, el kell távolítani onnan. Többen rátettek még egy lapáttal, mondván, nem csupán a katedrójától, de a parlamenti mandátumától is meg kell fosztani. E hatalmas, össznépi „legitimáció” birtokában kb. másfél tucatnyi fiatal (10-től 25-ig terjedő számokat olvashatunk) azonnal be is hatolt az 1893-ban épült, impozáns, várszerű eklektikus bérpalota fölépcsőházába, és a II. emeleten becsöngettek Bleyerék lakásába – ahová egyébként csak néhány nappal azelőtt költözött át a család a neki már az I. világháborút megelőző években is otthont adó épület egy kevésbé elegáns másik traktusából.²³

Az elkövetkező nem épp dicső eseményekről utóbb maga Bleyerné számolt be a *Magyarország* c. lap tudósítójának. Az ajtót nyitó szobalány és a ház nyomban mögéje lépő asszonya jórészt diáksapkás egyetemisták hangoskodó gyűrűjében (Bleyerné mintegy 20 főre tette a számukat) találta magát. A professzort keresték, mire ő közölte velük, hogy a férje elutazott, külföldön van. Mivel a reakciójukból („Maradna ott a fenében, ahol van!”)²⁴ hamar világos lett jövetelük célja, a szobalány gyorsan rájuk kívánta csapni az ajtót, amiből némi dulakodás keletkezett, úgyhogy annak egyik ablaktáblája be is tört és a földre hullott. A résen át odakintről, ami csak kézügybe került, egyebek közt záptojásokat és gyógyszeres üvegcskéket, hajjigáltk be az előszobába, aminek falai és padlója úszott a tojáslében. Az ijedtségéből még utóbb, az incidenst követően nem sokkal megjelenő újságíró jelenlétében is csak nehezen ocsúdó Bleyerné kijelentette, „napokkal ezelőtt hallottuk már, hogy valami készül a férjem ellen. Névtelen levelet kaptunk, amely közölte, hogy kedden, tehát ma délelőtt az egyetemen tüntetni fognak a tanár ellen. Arra természetesen nem számítottunk, hogy ide jönnek a lakásba.”²⁵

²³ A költözködés kapcsán ld. Bleyer Jakabné elmondja a tüntetés lefolyását. *Magyarország*, 1933. május 17. 2.

²⁴ Diáktüntetés Bleyer Jakab ellen. *Népszava*, 1933. május 17. 2.

²⁵ Bleyer Jakabné elmondja a tüntetés lefolyását. *Magyarország*, 1933. május 17. 2. – Hedwig Schwind, a Súdost-Institut által segített müncheni történészhallgató, aki a Bleyer-családdal igen közeli kapcsolatot ápolt (a család engedélyével és támogatásával kezdetett hozzá – már másfél évvel Bleyer halála után – a mára sajnos elkallódott Bleyer-hagyaték áttanulmányozásához), számos személyes információt forrásként használó életrajzi monográfiájában még a lakásra érkezett fenyegető levelekből is hosszasan idéz. Vö. SCHWIND, 1960. 151–152. 43. l. – Schwind Bleyer-

A családi otthonból kizárt fiatalok visszatértek az utcára, ahol tovább folytatódott Bleyer hangos gyalázása („Hitler Jakab, mehetsz Németországba!”), a dobálók pedig immár az épület külső falait és a lakás utcafronti ablakait vették célba, a tojások mellett kövekkel és szénnel. A hálószoba két ablaka szilánkokra törve feküdt odabent a padlón. E randalírozás kellős közepén érkezett a térre a magyarországi német egyetemisták Suevia egyesületének néhány, hamarjában összerántott tagja, akik nem kis bátorságról tanúságot téve vegyültek a felhevült tüntetők közé.²⁶ Az egymásra licitáló sajtócikkek szerint majd félszáz németajkú fiatalról volt szó, ami azonban igen erős túlzásnak tűnik: a Sueviának összesen se igen lehetett ennyi tagja, ráadásul ilyen rövid idő alatt nyilván nem is lehetett mindegyiküket összetrombitálni. Az egyesületről több évtized távlatából publikáló egykori tag, Anton Tafferner maga is csupán féltucatnyira teszi a mesterük becsületéért kiálló és a fizikai bántalmazástól sem megriadó sueviás ellentüntetőket.²⁷

Annyi viszont bizonyos, hogy Bleyer legidősebb fia, a Műegyetemen gépészmérnöknek tanuló Ferenc,²⁸ valamint a német hallgatói egyesület vezetője, az orvosnak készülő (ám tanulmányait soha be nem fejező) Rothen Ferenc²⁹ valóban ott volt

---

biográfijához, illetve a családdal való kapcsolatához ld. TILKOVSKY Loránt: A Bleyer-portré problematikus vonásai. *Történelmi Szemle*, 1993/3–4. 259–277.

²⁶ Bleyer Jakab lakása előtt tüntető diákok összeverekedtek a német diákegyesület tagjaival. *Esti Kurír*, 1933. május 17. 3.

²⁷ TAFFERNER, Anton: Ungarndeutsche Studentenvereinigungen unter Jakob Bleyer. Zweiter Teil: Das stürmische Jahr 1933. *Archiv der Suevia Pannonica*, 4 (1967). (A továbbiakban: TAFFERNER, 1967.) 50–58, 52.

²⁸ Bleyer Ferenc (1909–1942), 1927 szeptembere óta volt a Műegyetem gépészmérnök hallgatója. Törzslapja: BMEL VIII. 104/f. XLI. köt., 256. (Szíves segítségéért köszönet illeti a BME Levéltárából Batalka Krisztinát.) – Bleyer Jakab három fia közül a legidősebbéről – a *Deutscher Volksbote* és a *Günser Zeitung* szorgos cikkírójáról, a Volksbund Országos Könyvtárának vezetőjéről, aki azt egy több mint 40 ezer kötetes intézménnyé építette ki – a népcsoport sajtófőnök-helyettese írt (fényképes) nekrológot a Volksbund napilapjában. Ld. Böss, Philipp: † Franz Bleyer. *Deutsche Zeitung*, 1942. október 17. 3.

²⁹ Rothen Ferenc (1899–1965), a „Gothia”, majd a „Suevia” német hallgatói egyesület karakteres személyisége, 1933 után a hazai német mozgalom radikálisainak egyik vezéralakja, Basch híve, majd riválisa a Volksbund elődszervezetében, a Volksdeutsche Kameradschaftban. 1936-ban bekapcsolódik a hungarista mozgalomba, 1938-tól a nyilaskeresztes pártban, titkári rangban, ő felel a kül- és kisebbségpolitikai kérdésekért. 1939 februárjában, a nyilaskeresztes párt betiltásakor és vezetőinek internálásakor, Rothennek sikerül a Reichba menekülnie, ahol a külügy kelet-európai referense lesz, s az SD támogatásával a Volksbund és a nyilasok összebékítésén fáradozik. A II. világháború után a felelősségre vonást elkerülve Bonnban, a kitelepítettekért felelős minisztérium sajtóosztályán tevékenykedik. Életútjához PETRI, Anton Peter: *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums*. Marquartstein, Th. Breit, 1992. 1611–1612. – Petri szerint a (befejezetlen) orvosi tanulmányait 1919-ben kezdte meg Budapesten, ám jelenléte az intézményben ebben az évben még nem bizonyítható. A tudományegyetem orvosi karának hallgatói törzskönyveiből (ma

a kicsiny csapatban, mely a térre behatolva, a hangos abcúgok kontrasztjaként „Éljen Bleyer!”-t kiáltott.³⁰ A dühödten rájuk zúduló tömeg azonnal ütlegelni kezdte őket, úgyhogy a sajtó által a szembenálló felek számát is erősen torzító tudósításokban szereplő „általános verekedés tört ki” formula valójában inkább egyoldalú verést takart. A téren ekkor még meglehetősen alulreprezentált hatósági erő – három rendőr – igyekezett csillapítani a kedélyeket. Ők „azonnal az éljenző fiatalemberek védelmére ugrottak”, a tömeg azonban mindnyájukat magával sodorta, így aztán a németajkú fiatalokat, akik „tovább is állandóan torkuk szakadtából éljeneztek Bleyert”, a néhány rendőrnek csak nagy nehézségek árán sikerült bemenedékezni a tér 4-es számú házának rácsos kapubeállója mögé.³¹ E vérező fiatalok végül odafönn a lakásban letek menedékre, ahol a Bleyernét nem sokkal ezután felkereső újságírónak immár Rothen is – akinek vezetéknevét a lapok túlnyomó többsége még helyesen leírni se tudta – elmondhatta a maga verzióját az eseményekről.³²

Tíz perccel dél után a telefonos bejelentések nyomán³³ riadóautókon nagyobb rendőri erő érkezett a helyszínre, akik a sajtó által brutálisnak leírt fellépés – gumibotozás, kardlapozás – révén rövidesen megtisztították a teret, egy darabig még a környező utcákban is üldözve a menekülőket. A körbezárt és elfutni nem tudó demonstrálókat – akik a becsmérő rigmusokat elhagyva immár a Himnuszt kezdték el énekelni – a rendőrök a tér 5. sz. házának kapuja irányába szorították, s őrizték őket a rend végleges helyreállításáig. Végül 46 diákot állítottak elő a VIII. kerületi

---

a Semmelweis Egyetem Központi Levéltárában; SEKL 2.a.) a „Trianon és a magyar felsőoktatás” projekt keretében adatbázis készül, s ez alapján Rothen csak az 1920/21-es tanévtől volt orvostanhallgató (adatbázis azonosítója: 5384), rendes hallgatóként. A kar szigorlati jegyzőkönyveiben (SEKL 1.c. Protocolla exaniminum rigorosum in Facultate Medica Regiae Universitatis Pestinensis) is ekkor jön elő először Rothen neve (SEKL 1.c. 40. köt., 344.), utoljára pedig az 1926/27-es tanévben (SEKL 1.c. 72. köt., 242.). Minden bizonnyal ezt követően szakíthatta meg tanulmányait, végbizonyítványt nem kapott. (Szíves segítségéért köszönet illeti a SE Központi Levéltárából Osváth Zsoltot.)

³⁰ Große Studentendemonstrationen gegen Professor Jakob Bleyer. Ein Steinhaegel gegen die Wohnung Bleyers. Éljenrufe auf Dr. Bleyer. *Sonntagsblatt*, 1933. május 21. 1.

³¹ Záptojásos diáktüntetés Bleyer Jakab ellen. *8 Órai Ujság*, 1933. május 17. 3. – A németajkú diákok beavatkozása. *Budapesti Hírlap*, 1933. május 17. 5. – Összetűzés a németajkú diákokkal. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 17. 8. – Verekedés a német diákokkal. *Magyarország*, 1933. május 17. 2.

³² Rothen beszámolóját ld. Bleyer Jakabné elmondja a tüntetés lefolyását. *Magyarország*, 1933. május 17. 2.

³³ Monográfiájában Schwind azt állítja, hogy a rendőrséget riasztók Bleyer közvetlen munkatársai voltak (SCHWIND, 1960. 151.), az egykori sueviás Anton Tafferner pedig még a személyüket is megnevezi: Dr. Jekel Péter és Dr. Kußbach Ferenc ügyvédek, Bleyer harcostársai a német mozgalmon belül: előbbi még a forradalmi időszakban a Berinkey-kormány német minisztériumának adminisztratív (másod-)államtitkára, utóbbi pedig Bleyernek – Cecília lánya révén – a veje. (TAFFERNER, 1967. 51.)

kapitányságon, ahol gyorsított eljárással azokat (mintegy kéttucatnyi fiatal), akik elismerték, hogy a Bleyer Jakab elleni demonstráció céljával tartózkodtak a helyszínen, tiltott gyűlésezés és utcai botrányokozás miatti öt-tíz pengő bírság kiszabásával elbocsátották, míg a magukat csupán vétlenszerű bémészakodóként beállító személyek esetében további eljárást kezdtek.³⁴

A szétvert tüntetés után a diákok egy része visszaszivárgott a bölcsészkarra, ahol a Gólyavárban rendezték soraikat. Műegyetemi, orvoskari, jogász és közgazdász társait azonnal informálták a történetekről, ily módon a központi diákszervezetek is szembesültek a korábbi állásfoglalásaik hangnemén és hivatalos keretein jócskán túllépő spontán véleménynyilvánítás politikailag igen kényes és nyilván tovább eszkalálódó következményeivel. Rákényszerültek tehát az elszabadult indulatokat kontrollált mederbe terelő újabb kommunikáció megfogalmazására, voltaképp tehát a kármentésre. A bölcsészkaron, a Turul bajtársi egyesület³⁵ fővezérségén rögtön közölték a sajtóval, hogy „a mai tüntetést nem a Turul Szövetség rendezte, hanem különböző fakultások hallgatói spontán jöttek össze erre a demonstrációra”.³⁶ Az egyes intézmények diákságának a délután folyamán hamarjában lebonyolított gyűlésein ugyanakkor világos és egyöntetű igény fogalmazódott meg arra, hogy egységes fellépés történjen Bleyer eltávolításával kapcsolatban, mégpedig az egyetemi hatóságok és a kormányzat irányába egyaránt. Ezeket a jól láthatóan ellentétes irányú szempontokat (a gyors megnyugvást, illetve a harcos fellépést) kellett valahogyan közös nevezőre hozniuk az egyetemisták reprezentatív szervezeteinek.

A helyzetre reagálva először a MEFHOSz vezetősége tartott ülést a délután folyamán, amelyről Barna László elnök hivatalos nyilatkozatot adott ki. A sajtó kisebb-nagyobb szemelvényeket le is közölt ebből,³⁷ teljes szövegét pedig még aznap felolvasta a Parlamentben Lukács Béla egységspárti képviselő (szándéka szerint azt demonstrálva vele, hogy a lezajlott sajnálatos zavargásokkal „nem értett egyet az

³⁴ Szétoszlatták a tüntetőket. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 17. 8. – A rendőrség beavatkozik. *Magyarország*, 1933. május 17. 2. – A másnapi lapok többsége 46 előállított tüntetőről ír, azonban ettől eltérő adatokkal is találkozni. Ld. pl.: 48 diákot bekísértek. *Kis Ujság*, 1933. május 17. 5. – Die Studenten gegen den Abgeordneten Bleyer. *Pester Lloyd. Morgenblatt*, 1933. május 17. 6. (Itt 56 előállított hallgatóról írnak, akik közül 46 ellen indult eljárás.)

³⁵ KEREPESZKI Róbert: *A Turul Szövetség 1919–1945*. Budapest, Attraktor, 2012. – SZÉCSÉNYI András: A Turul Szövetség felépítése és szerepe a két világháború közötti ifjúsági mozgalomban. In: *Fejezetek a tegnapi világából. Tanulmányok a 19–20. század történelméből*. Főszerk. GERGELY Jenő. Budapest, ELTE BTK, 2009. 214–232.

³⁶ Gyülekezés a Gólyavárban. 8 *Órai Ujság*, 1933. május 17. 3.

³⁷ A MEFHOSZ élshangú nyilatkozatban foglal állást Bleyer ellen, de elítéli a tüntetéseket. *Magyar Hírlap*, 1933. május 17. 1–2. – A MEFHOSz és a Nemzeti Diákszövetség állásfoglalása. *Budapesti Hírlap*, 1933. május 17. 5–6.

egész magyar egyetemi ifjúság”): „Ma délután a MEFHOSz elnöksége rögtönzött értekezletet tartott az egyetemen és a Mikszáth Kálmán téren történt tüntetések ügyében. Mi már foglalkoztunk Bleyer Jakab országgyűlési képviselőnek a költségvetés általános vitájában elmondott beszédével. Azt időszerűtlennek és alkalmatlannak tartjuk arra, hogy a magyarság és [a] magyarországi németajkú lakosság között meglévő harmonikus jó viszony kimélyítéséhez hozzájáruljon. A magyar nép mindig türelmes és barátságos volt kisebbségei iránt. Meggyőződésünk, hogy a magyarországi német kisebbség minden jogos kívánsága teljesült a múltban és teljesedik a jelenben is. – A MEFHOSz a nagy magyar nemzeti szempontok százszázalékos érvényesítésének alapján áll, éppen ezért, amikor a megszállt területek kisebbségeinek jogait védi, a legteljesebb mértékben elismeri a csonkamagyarországi német kisebbség jogait is. Bleyer Jakab országgyűlési képviselő parlamenti beszédének tartalmát és tendenciáját azonban a legteljesebb mértékben ellenezzük. Megértjük ugyan a diákság lelkes és vérmesebb részének tüntetésében megnyilvánult érzésnyilvánítását, mert lehetetlennek tartjuk, hogy a 300 éves magyar egyetem egyik katedróját elfoglaló egyetemi tanár ilyen beszédet mondhasson a magyar parlamentben, de a MEFHOSz, mely mindenkor a rend és tekintély öre kíván lenni és ebben a kormányzatnak mindenkor rendelkezésére áll, nem helyeselheti az érzésnyilvánításnak ilyen módját, vagy az elégtételvételnek ilyen irányú megnyilatkozását. A MEFHOSz kötelékébe két magyarországi németajkú diákegyesület is tartozik: az »Akademische Burschenschaft Longobardia« és a »Suevia Magyarországi Németajkú Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete«. ³⁸ Mindkét egyesület tagja a MEFHOSz-nak megalakulása óta s mindkét egyesület szövetségünkkel a legteljesebb harmóniában dolgozott együtt a múltban. Reméljük, hogy a politikában kialakult ellentétek nem fogják megbontani sorainkat. Reméljük ezt annál is inkább, mert a történetek ellenére is állíthatjuk, hogy a magyar ifjúság meg van győződve a magyarországi németajkú diákság magyar érzéséről és hazafiságáról.”³⁹

A Magyar Nemzeti Diákszövetség alig pár órával később, kedden este 7-kor tanácskozott, s erről maga is hivatalos közleményt jelentetett meg: „A Magyar Nemzeti Diákszövetség vezetősége izgalmas ülés keretében foglalkozott a ma délelőtt az egyetemen lezajlott tüntetésekkel kapcsolatos eseményekkel. Sajnálattal állapítja meg, hogy bizonyos oldalról úgy igyekeztek informálni a sajtót, mintha az ifjúság Bleyer-ellenes akciója a német nép ellen is irányulna. Szükségesnek tartja leszö-

³⁸ A két német hallgatói egyesület kapcsán ld. OROSZ László: Sváb egyetemisták hallgatói mozgalma az I. világháború után. In: *Trianon és a magyar felsőoktatás*, IV. Szerk. UJVÁRY GÁBOR. Budapest, Magyar Napló–VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár, 2021. 297–314.

³⁹ *Az 1931. évi július hó 28-ára hirdetett országgyűlés naplója*, XV. kötet (1933. május 2 – május 17.), 181. ülés. 498.

gezni, hogy ezt a felháborodást kizárólag Bleyer Jakabnak a valótlan adatokra épített és világszédítésre alkalmas parlamenti felszólalása váltotta ki. Elszomorítónak tartja a magyar ifjúság, hogy amikor hazánkban a legnagyobb egységre lenne szükség, akadjon kútmérgező, aki mondvacsinált kisebbségi sérelmek hangoztatásával a belső békét igyekszik megbontani. Sokkal kívánatosabbnak tartaná a magyar ifjúság, hogy az a Bleyer Jakab úr, aki a magyar állam toleranciájából többszörös jövedelmet húzva,⁴⁰ a szükséges anyagi eszközökkel is rendelkezik, sokszor hangoztatott külföldi kapcsolatait Magyarország szent ügyeinek előbbrevitelére használná fel. – A történetekért pedig Bleyer Jakab úr önmagára vessen, mert aki szelet vet, vihart arat.⁴¹

A magasabb politikai érdekeket láthatóan figyelembe vevő, az elszabadulni látszó indulatokat meglehetősen izzadságszagúan ugyan, de a palackba visszatuszkolni igyekvő, ily módon a kármentés nyilvánvaló próbálkozásai gyanánt felfogható hivatalos állásfoglalások a diákság demonstratív fellépésének élet célirányosan a könnyű célpontul kínálkozó s védtelennek tűnő Bleyerre kívánták fókuszálni. Így vélték könnyebben megszélidíthetőnek ama (Bleyer valós súlyánál nyilván jóval veszélyesebb) hullámokat, amiket a revíziós országimázs szempontjából különösen fontos nemzetiségpolitika, s még inkább a külkapcsolatok terén okozhatott a diákság meg gondolatlan dühkitörése. A konfliktus gyors elsimításához azonban a radikalizálódott tanulóifjúság ezzel egyező szándékára is szükség lett volna...

Márpedig az óvatos rendezésben reménykedők újabb nehézségekkel találták szembe magukat: május 16-a kínosan hosszú napja ugyanis még mindig nem ért véget. A diákság levélben értesítette a Bleyerrel konfliktusba keveredett Bajcsy-Zsilinszky Endrét a nap eseményeiről, tüntetésüknek a maguk interpretációjában tált lefolyásáról, a képviselő pedig jelezte nekik, hogy a Ház elé viszi az ügyet. Az egyetemisták ezért a késő éjszakába nyúló (hajnali 3/4 1-ig tartó) ülésnap vége felé – 22 óra előtt valamivel – a Parlament elé vonultak, azt remélve, hogy bebocsátást nyerhetnek a karzatra. A másnapi lapokban 50-től 160 fős nagyságrendig saccolt sereglet voltaképp fegyelmezett módon viselkedett, dacára annak, hogy egyes sajtócikkek egyenest úgy fogalmaztak, „a diákság tüntetést kísérelt meg a parlament előtt is.”⁴² Négy

⁴⁰ A parlamenti képviselőként, egyetemi tanárként és volt miniszterként számára juttatott állami apánázst a parlamentben is a szemére hányták képviselőtársai, Bajcsy-Zsilinszky pl. azt vágta a fejéhez: „Merem mondani, hogy Bleyer Jakab képviselő úrnál nincs drágább képviselője a magyar országgyűlésnek, pedig van elég drága képviselője, akiket pénzzel és csendőr erőszakkal hozta[k] be ide.” *Az 1931. évi július hó 28-ára hirdetett országgyűlés naplója*, XV. kötet (1933. május 2 – május 17.), 176. ülés. 222.

⁴¹ A Magyar Nemzeti Diákszövetség állásfoglalása. *Magyar Hirlap*, 1933. május 17. 2. – A Mefhosz és a Magyar Nemzeti Diákszövetség állásfoglalása. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 17. 8. – A Magyar Nemzeti Diákszövetség állásfoglalása. *Ujság*, 1933. május 17. 6.

⁴² A diákság tüntetést kísérelt meg a parlament előtt is. *Magyar Hirlap*, 1933. május 17. 2.

fős küldöttséget menesztettek Putnoky Móric háznagyhoz, aki a Darányi Kálmán miniszterelnökségi államtitkárral folytatott gyors tanácskozást követően elutasította a töbttucatnyi fiatalember belépését, mondván, aznapra elfogytak a karzati jegyek. Ezalatt a tér biztosítását ellátó rendőri erők biztonsági kordont vontak a csődület köré és kisebb csoportokban a földművelési minisztérium árkádjai alá kísérték őket, ahol aztán bevárták – sikertelenül eljáró – társaikat, majd nagyjából egyórányi további ácsorgás után, éjjel 11 óra tájban, hangoskodás és botrányokozás nélkül elvontak.⁴³

A diáktüntetés ügye a képviselőház május 16-i ülésének utolsó szakaszában, a napirendi vitában valóban szóba került. Bajcsy-Zsilinszky, hangsúlyozva, hogy „a magyar ifjúság értékes része” kérte őt erre, sorra vette azt a számos sérelmet és főként a brutalitást, ami az egyetemi ifjúságot a délelőtt folyamán az egyetemen, majd pedig a tüntetésen érte. Elfogadhatatlannak ítélte, hogy Bleyer meg sem próbált a diákokkal találkozáva magyarázatot adni szavaira, s azt úgyszintén, hogy az egyetem, illetve a dékán érdemben szóba sem állt a diákifjúsággal. Azt pedig végképp, hogy a rendőrség a hazafias felháborodásában utcára vonuló fiatalságot gumibottal s kardlappal rohanta le. Ő maga – mint jelezte – ugyan nem híve a véleménynyilvánítás e módjának, sem a tojásdobálásnak, azt azonban el is várta az ifjúságtól, amelynek igenis joga van nemzeti kérdésekben megnyilatkozni, hogy ebben az ügyben kivonuljon tüntetni, s épp akkor érezne szégyent, ha ez a demonstráció elmaradt volna. Sőt kijelentette: „Ha a magyar ifjúság szó nélkül hagyná azt, hogy az ő tanárja ilyen módon vét a magyar nemzet ellen, akkor az a magyar ifjúság nem érdemelné meg az életet és a levegőt.” Végeredményben a képviselő félreérthetetlenül védelmébe vette a diákságot és felszólította a belügyminisztert, hogy vizsgálta ki a rendőri túlbuzgóságot.⁴⁴

A Bleyer beszédét követően fellángolt politikai botrány, s nem kevésbé a hangos diákmozgalom mielőbbi lecsendesítését aligha szolgálták az ilyen magasról jövő biztató hangok. E támogatást érezve ugyanis a radikalizálódott egyetemistáknak

⁴³ *Uo.* – Ld. még Diákküldöttség a parlament előtt. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 17. 8. – Főiskolás diákok tüntetése Bleyer Jakab egyetemi tanár ellen. *Pesti Hírlap*, 1933. május 17. 4. – Diákok a parlament előtt. *Magyarság*, 1933. május 17. 6. – Száz diák a parlament előtt. *Pesti Napló*, 1933. május 17. 8.

⁴⁴ *Az 1931. évi július hó 28-ára hirdetett országgyűlés naplója*, XV. kötet (1933. május 2 – május 17.), 181. ülés. 496–497. – Felszólalásában Bajcsy-Zsilinszky felolvasta a tüntető diákok hozzá intézett (egyoldalú, önmagukat csakis áldozatnak beállító) levelét, továbbá a MEFHOSz által számára szintén eljuttatott rövid táviratot, mely Münchenből érkezett, az ottani diákszövetségtől: „A leg-erőteljesebben tiltakozunk és elítéljük a magyar nemzeti diákság gonosz erőszakoskodását a Magyarországon élő németiség és vezetője, Bleyer tanár ellen.” (*Uo.* 497.)

eszüik ágában sem volt a magasabb érdekekre simuló békülékeny magatartást tanúsítani.⁴⁵

Mindezt már másnap ismét megmutatták. Május 17-én, szerdán, miután a reggeli lapokból a diákság értesült róla, hogy Bleyer Jakab az előző este hazaérkezett külföldi útjáról – és az a hír is szárnyra kapott, hogy a délelőtt folyamán megjelenik az egyetemen –, egyetemisták tömegei indultak meg a Múzeum körüti bölcsészépületek felé. A kar vezetése azonban kiadta az utasítást, hogy a kapuknál már kora reggeltől felsorakozott egyetemi altisztek, alapos igazoltatást követően, csak bölcsészhallgatókat engedhetnek be. Más karok hallgatói a Múzeum körúton, a járdán csoportosultak, ahová a lehetséges kockázatok miatt hamarosan rendőri erők is kivonultak. A tumultust látva a szenzációhajhász lapok némelyike már-már „ostromállapot”-ról írt.⁴⁶ Az élelmes diákok aztán egy huszárvágással megkerülték a Múzeum körutat, és a Trefort-kert hátulja felől, az V. sz. tanterem ablakain át bejutva nyomultak be az egyetem udvarára. Az egymással számháborút vívó sajtócikkek némelyike az (amúgy igen eltúlzottnak tűnő) 1500-as számot⁴⁷ is leírta az egybegyűlt diáktömeg nagyságának jelzésére, a lapok többsége azonban mintegy 500 egyetemista jelenlétéről számol be, akik azonban az udvaron és a lépcsőházban igencsak hangoskodtak.

Németh Gyula dékán ezért lement közéjük és megpróbálta lecsillapítani őket. Biztosította a fiatalokat, hogy igényeiknek szabadon kifejezést adhatnak, ugyanakkor kérte, hogy minden körülmények között tartsák fenn a rendet és maradjanak meg azon keretek között, melyek a diákság számára engedélyezettek. Ha pedig konkrét kívánságaik vannak, azokat írásban, s a megfelelő formák betartásával kérik az egyetemi tanácstól. A diákifjúság szószólója, Filla István – a bölcsészettanhallgatók

⁴⁵ A diákok mögé felsorakozó képviselő megszólalását részletesen tárgyalta a másnapi sajtó: Zsilinszky Endre tiltakozik a Bleyer-ellenes tüntetés szétverése miatt. *Ujság*, 1933. május 17. 4. – A Bleyer-ügy és a diáktüntetés a napirendi vitában. *Budapesti Hírlap*, 1933. május 17. 6. – Nem tűrhetjük, hogy a Barna Házból irányítsák az ittlakó németeket – mondotta Bajcsy-Zsilinszky Endre a képviselőház napirendi vitájában. *Magyar Hírlap*, 1933. május 17. 2. – A Bleyer-elleni tüntetések ügye. *Magyarság*, 1933. május 17. 4. – A Bleyer-ügy a napirendnél. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 17. 6. – Az egyetemi ifjúság tüntetése. *Pesti Hírlap*, 1933. május 17. 3–4. – A Bleyer-ellenes diáktüntetés ügye a parlament előtt. *Népszava*, 1933. május 17. 6.

⁴⁶ E kifejezést nem is egy lap használta, ld. A diákegyesületek ma tüntető nagygyűlést tartottak Bleyer Jakab ellen. *Esti Kurir*, 1933. május 18. 3. – Bleyer ellen tüntető többszáz főnyi diáksereg ostromolta az egyetemet. *Uj Nemzedék*, 1933. május 18. 3.

⁴⁷ Újabb diáktüntetés a Gólyavárban. *8 Órai Ujság*, 1933. május 18. 3. – A diákegyesület tüntető nagygyűlése Bleyer Jakab ellen. *Magyarság*, 1933. május 18. 8. – Olyan tudósítás is akadt (nyilván a diákságot feszítő indulatok kidomborításának céljával), mely szerint az odakint gyülekező diáksereg nyomására „[...] a kar épületének hátsó, Gólyavárra nyíló kapuját az altisztek tovább nem tudták tartani. A sokszáz főnyi diákság nekilendült a kapunak, félrelökte az altiszteket, benyomta a kaput és betódult az épületbe.” Diákosstrom az egyetem kapuja ellen. *Uj Nemzedék*, 1933. május 18. 3.

segélyegyesületének alelnöke – engedélyt kért, hogy az összegyűlt diákság az udvaron gyűlést tarthasson. A dékán ezt engedélyezte, egyidejűleg pedig megbízottja útján a kirendelt rendőri erők parancsnokát is felkérte, hogy vonja hátrébb a Múzeum körúton sorakozó karhatalmat, nehogy a fegyelmezett magatartást ígérő diákság általuk provokálva érezze magát.⁴⁸

11 órakor, a bölcsészkar II. sz. udvarán kezdetét vette a nagygyűlés. Az elhangzott beszédek után (Filla István, Papp Ernő és Muralik Antal hallgatók szónokoltak) a résztvevők egyetértésre jutottak abban, hogy a magyar egyetemi ifjúság egységes fellépésére van szükség Bleyer Jakab ellenében. Nem hajlandók engedni abból, hogy őt az egyetemi tanári állásából mindenképp eltávolítsák, addig pedig bojkottálni kell az óráit („mert nincs benne annyi férfiasság, hogy amikor az egész ifjúság fellép ellene, lemondana katedrájáról”). Végül azt is elhatározták, hogy a dékán kérésének eleget téve az egyetemi tanács felé memorandum formájában fogalmazzák meg tiltakozásukat. Ennek az elfogadott irányelvek mentén történő végső formába öntésével Papp Ernőt bízták meg. 12 óra tájban a gyűlés szétoszlott, a résztvevők pedig a Múzeum körúton át – a rendőrség által tisztes távolból biztosítva – bármiféle incidens nélkül elvonultak.

A memorandum alig egy óra múlva elkészült, s azt követség vitte el a dékánnak. Az átadáskor a delegáció vezetője, Filla István szóban is jelezte, hogy a jövőben Bleyer professzort a diákság bojkottálni fogja, s e probléma áthidalására indítványozta, hogy az egyetemi tanács „létesítsen párhuzamos német irodalmi tanszékot”, továbbá külön intézkedésekre kérte a dékánt annak érdekében, „[...] hogy Bleyer a közeljövőben ne jöjjön be az egyetem épületébe, mert testi épségéért nem tudunk felelni. A rendet mindenképpen megóvjuk, de arra kérjük, hogy a névtábláját se méltóztassék újból kiszögeztetni az ajtajára, mert ha ez megtörténnék, nem tudnánk felelni a rendért.” Németh Gyula dékán udvariasan viselkedett a küldöttekkel, s biztosította őket, hogy ő és tanártársai „éppen olyan hazafias érzelműek, mint az ifjúság”. Végül ígéretet tett, hogy a memorandumot az egyetemi tanács elé terjeszti.⁴⁹

A memorandum szövegét – egészében vagy kivonatolva – szinte a teljes másnapi sajtó közölte:⁵⁰ „Méltóságos Dékán Úr! 1933. május 1-jén [9-én!] a magyar parla-

⁴⁸ A rendőri erők vissza is húzódtak a szomszédos mellékutcákba, rendbontás pedig valóban nem is történt az egyetemisták részéről a továbbiakban. Az egyetlen riadalmat csupán egy szirénázó mentőautó megjelenése okozta, amiről azonban kiderült, hogy nem valamiféle csetepaté, hanem egy épp vizsgázó diáklány rosszullete indokolta.

⁴⁹ A diákküldöttség a dékánál. *Magyarország*, 1933. május 18. 3. – Az ifjúság küldöttsége a dékánál. *Pesti Napló*, 1933. május 18. 10. – Die Studentendemonstrationen und ihre Weiterungen. *Sonntagsblatt*, 1933. május 28. 2–3., 2.

⁵⁰ A diákság követeli Bleyer Jakab eltávolítását az egyetemről. *Magyarország*, 1933. május 18. 3. – Ma délben is tüntetett és írásban terjeszti elő kívánságát az ifjúság. A diákok memorandumja.

mentben, a magyar nemzet színe előtt, a nemzet ellen olyan destruktív, mindannyiunkat felháborító kijelentések hangzottak el, amelyek ellen [az] 1933. május 17-én összeült magyar ifjúság nagygyűlése a leghatározottabban tiltakozik. – Bleyer Jakab, aki ezeket a kijelentéseket megtette, nyilvános rendes tanári székét tölt be. Személye, nézetei, működése a magyar ifjúságot mindig megbotránkozatták. Tiltakozunk az ellen, hogy aki a magyar kultúra ellen van és más kultúra hívének vallja magát, az magyar egyetemen nyilvános rendes tanár legyen, vagy akár magántanári minősítést is tölthessen be. – Ezért mély tisztelettel kérjük a Dékán urat, hogy a m. kir. vallás- és közoktatási miniszter úr Önnagyméltóságánál az egyetemi ifjúság nevében a lépéseket megtenni szíveskedjék. Az ifjúság tiltakozik és hangsúlyozza, hogy ezen a tanszéken Bleyer Jakab működése már évek óta feleslegessé vált. Kérjük, hogy helyette a német irodalom tanszékére más, magyar érzelmű, arra méltó embert állítsanak, Bleyer Jakab névtábláját pedig örökre tüntessék el az egyetem ajtajáról. – Mindazonáltal hangsúlyozzuk, hogy ez a felvonulás és tiltakozás semmiképpen sem irányul sem a német kisebbségek, se Németország ellen, hanem egyedül és kizárólag Bleyer Jakab személye ellen. – Amikor tiltakozásunkat még egyszer megismételjük, ígérjük, hogy a rendet az egyetem falain belül biztosítjuk. – Budapest, 1933. május 17.”⁵¹

Időközben Bleyer, ahogyan azt a sajtó is közzétette, a lakása előtt lezajlott botrányos tüntetés után nem sokkal – 16-án, kedden este fél 8 tájban – visszaérkezett Budapestre. A történetekről már a vonaton tudomást szerzett az esti sajtóból,⁵² a pályaudvaron elébe siető Rothentől pedig az őt mélyen felkavaró részletekről is értesült. A másnapot, 17-ét, a lakásán töltötte – miközben a rendőrség, tartva a zavarások folytatásától, továbbra is biztosította a környéket –, és a kilincset jóformán egymás kezébe adó újságírók szolgálatára állt. A legértékesebb beszélgetés a te-

---

Az Est, 1933. május 18. 2. – Az élehangú memorandum. *Esti Kurir*, 1933. május 18. 3. – Az ifjúság memorandumában követeli Bleyer Jakab tanár lemondását. *Magyar Hirlap*, 1933. május 18. 4. – A diákok újból tüntettek Bleyer Jakab ellen és memorandumban követelik elmozdítását. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 18. 3. – Bleyer Jakab tanári megbízatásának visszavonását követelte memorandumában az egyetemi ifjúság. *Pesti Napló*, 1933. május 18. 10. – Eine Memorandum der Studenten. *Sonntagsblatt*, 1933. május 28. 2.

⁵¹ A memorandum aláírói: dr. Verbovszky József (a Turul nevében), Kató Sándor (az állatorvosi főiskolai hallgatók nevében), Simon Zita (az Egyetemi Hallgatónok Szövetsége nevében), dr. Halka Sándor (az orvostanhallgatók nevében), Berczik Árpád (az Emericana nevében), Papp Ernő (az Emericana bölcsészethallgatóinak nevében), Kruser Rudolf (a jogászok nevében), Filla István (a bölcsészethallgatók segélyegyesülete nevében). – Az egyetemi nagygyűlés körülményeinek és lefolyásának rekonstruálásához az itt és a fentebbi öt lábjegyzetben szereplő – az egyes lapok sajtó kiküldött tudósítói által készített – beszámolókat nyújtottak segítséget.

⁵² Demonstration vor der Wohnung des Abgeordneten Jakob Bleyer. *Pester Lloyd. Abendblatt*, 1933. május 16. 4.

kintélyes németnyelvű napilap, a *Pester Lloyd* munkatársával zajlott. Bleyer elmondta, hogy főképp azért sajnálja végtelenül az ellene irányuló demonstrációt, mert az a németég és a magyarság közti viszonyba ezekben a nehéz időkben törést hoz. Márpedig ő meggyőződéssel vallja Németország és Magyarország sorsközösségét. Elmondta, nem érzi úgy, hogy bűnt követett volna el. Beszédében is hangsúlyozta a hazai németek államhűségét, hisz ez az állam jelenti nekik is a hazát, ide kötődnek történelmük révén is. Ő csupán azt jelezte, hogy a magyar állam és a magyar faj nem ugyanaz. Nagy szerencsétlenség volna, ha Magyarország a faji gondolat talajára helyezkedne. Hitlernek jól jön a faji gondolat áttörése, mert az nem szűkíti, hanem épp tágítja a német állam határait. A magyarság esetében azonban épp ellenkező a helyzet. A faji gondolat bebetonozza a mai államhatárokat és feladja a szentistváni gondolatot, amely oly előzékenyen fogadott be más népeket. Ő ez utóbbit számon kérve mindig is úgy vélte, óvó fellépése még többet használ a magyarságnak, mint a németégnek. Parlamenti beszédében objektív és hivatalos számszaki adatokat vonultatott fel, a valós állapotokat bemutatni akarván. Továbbra is rendíthetetlenül ezen az úton fog járni, nem tántorítja el sem politikusok támadása, sem félrevezetett egyetemisták demonstrációja. Egyetemi tevékenységét azonban, felettes szervei óhajára, átmenetileg szünetelteti.⁵³

Az öt fölkereső magyar nyelvű lapok, különösen a botrányszomjas bulvársajtó kérdéseire korántsem volt ennyire közlékeny; olykor láthatóan ingerült, rideg és kurta megfogalmazásai, sértett hangneme persze e lapok számára épp a kívánatos tónust jelentették. *Az Est* munkatársa nem is a motivációit és a mélyebb gondolatait, hanem inkább az érzelmeit és reakcióit firtatta, amit aztán a szerkesztett szövegben kiemelésekkel, alcímekkel, vastagításokkal, hangulatjelző tagmondatok beiktatásával látványossá téve adott vissza, egyebek közt ilyenformán: „az én beszédemben semmi kivetnivalót nem lehet találni”, „semmiben nem változott meg az álláspontom”, „félrevezetés”, „a diákságnak nem tartozom válasszal”, „egész testében remeg”, „idegesen válaszol”, stb. Bleyer leginkább arra kívánt rámutatni, hogy az egész botránnyt annak tulajdonítja, hogy parlamenti beszédét „elferdítve hozták nyilvánosságra”, mint mondta, „az egész heccet ennek és pár parlamenti embernek tulajdonítom”. Hangsúlyozta, mindig is telve volt szeretettel hazája, ugyanakkor sváb népe iránt is, „amelyet ezer tüntetés sem tud eltüntetni”. Kétséget sem hagyott felőle: „Nem ijedek meg! Változatlanul megyek a magam egyenes útján. Megtántorítani engem nem lehet.” A lakása előtti tüntetésben különösen azt nehezményezte, hogy az a távollétében zajlott. A feleségével történtek kapcsán valóban indulatosan reagált:

⁵³ Die Studentenkundgebungen gegen Professor Bleyer. *Pester Lloyd. Abendblatt*, 1933. május 17. 3–4.

„Jelentkezzék az a gyáva, aki ezt tette, hadd számoljak le vele!” Arra, hogy kíván-e az egyetemi ifjúság követelésének engedve lemondani katedrájáról, a főntebb citált, nem épp diplomatikus módon felelt: „A diákságnak nem tartozom válasszal! [...] A fenyegetés hidegen hagy. Hogy kényszeríteni fognak?! Nem volnék az első egyetemi tanár, akit igazságtalanul fosztanak meg a katedrájától.” Végül korrigálta saját feleségét is, aki az őt ért támadás után *Az Est-lapok* család másik orgánumának adott gyorsinterjút,⁵⁴ s világossá tette, hogy nem Jugoszláviában volt a nővérénél, hanem Münchenben, ahol tudományos ügyekben járt el a Deutsche Akademie⁵⁵ meghívására, s abból sem csinált titkot, hogy ezen felül politikai megbeszélést is folytatott, amiről viszont csak arra illetékes fórumok előtt hajlandó beszámolni.⁵⁶ A *Magyarország*, mely szintén Miklós Andor sajtóbirodalmához tartozott, kivonatolva utánközölte e beszélgetést.⁵⁷ A *Nemzeti Ujság*, noha cikkében azt írja, hogy munkatársa személyesen kereste fel szerdán a lakásában Bleyert, a főnti lapokban közölt, jellegzetes ízű mondatokat ismételte csupán.⁵⁸

Az *Uj Nemzedék*nek nyilatkozva Bleyer csak még jobban kiélezte a diáksággal való viszonyát. A tüntetések szervezőit ugyanis azzal vádolta meg, hogy nemcsak „félreértették”, de „el is ferdítették” az ő kijelentéseit. Majd még egy lapáttal rátéve erre, azt is kijelentette: „Az ifjúság komoly része távol tartja magát ezektől a tüntetésektől, csupán egypár éretlen gyerkőc rendezi ezeket a tüntetéseket, bizonyos körök megbízásából.”⁵⁹ Az *Esti Kurir* újságírója által lejegyzett beszélgetésben már kevésbé a sértett, inkább a megkeseredett Bleyer képe sejlik fel. Elismerte, hogy egyetemi tevékenységét „felsőbbsege óhajára” beszüntette.⁶⁰ Vihart kiváltó parlamenti

⁵⁴ Bleyer Jakabné elmondja a tüntetés lefolyását. *Magyarország*, 1933. május 17. 2.

⁵⁵ A „Deutsche Akademie in München” (nem összekeverendő a XVIII. század elején alapított Leibniz-féle, több névváltozáson átment intézménnyel), 1925. május 5-én jött létre a külföldi németiség tudományos kutatásának és ápolásának céljával. Bleyer az alapítástól kezdve szenátora volt. A szervezethez ld. TAFFERNER, Anton: *Donauschwäbische Wissenschaft. Versuch einer geistigen Bestandsaufnahme und einer Standortbestimmung von den Anfängen bis zur Gegenwart. I. Teil.* München, Südostdeutsches Kulturwerk, 1974. 68–73. – LUTHER, Tammo: *Volkstumspolitik des Deutschen Reiches 1933–1938. Die Auslandsdeutschen im Spannungsfeld zwischen Traditionalisten und Nationalsozialisten.* Stuttgart, Franz Steiner, 2004. 55–56. – MICHELS, Eckard: *Von der Deutschen Akademie zur Goethe-Institut. Sprach- und auswärtige Kulturpolitik 1923–1960.* München, R. Oldenbourg, 2005.

⁵⁶ Bleyer nyilatkozik. *Az Est*, 1933. május 18. 1–2.

⁵⁷ Bleyer hazaérkezett és nyilatkozott. *Magyarország*, 1933. május 18. 3–4.

⁵⁸ Bleyer Jakab nyilatkozata. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 18. 3.

⁵⁹ Mit mond Bleyer? *Uj Nemzedék*, 1933. május 18. 3.

⁶⁰ Saját német nemzetiségi közössége számára később így ír minderről Bleyer: „S mi történt ezután? [Az őt ért parlamenti támadások után – O.L.] Hallatlan és engem megbecstelenítő dolog. A bölcsészkar dékánja már e hó 12-én írásban felkért, szüntessem be előadásaimat, hisz úgysis a szemeszter vége felé járunk, s mert a diákok tüntetni fognak ellenem. Ennek a kívánságnak természet-

beszédével kapcsolatban kijelentette, hogy abban hivatalos statisztikai adatokat hozott elő, s tény, hogy „az 1930. évi népszámlálás 73 000 némettel kevesebbet tüntet fel, mint az 1920. évi”. A külföldnek szóló panaszáratként interpretált felszólalása pedig sehol nem állította, hogy „a hazai németiség más vonatkozásban, mint nyelvi és kulturális tekintetben, rövideget szenvedne”. Szavait „a világ bármely fóruma elé” bocsáthatná, „az objektív kritika abban semmi kivetnivalót nem találhat”. Ráadásul az egységes párt tagjaként mondandóját Gömbös miniszterelnöknek is előre bejelentette. A rossz időzítés vádját azzal hárította el, hogy korábban „ismételten és éveken át” felszínen tartotta a kérdést. „Az utóbbi években nem tettem meg, mert vártam, hogy valami fog történni, nevezetesen az iskolakérdésben. De hiába vártam erre, úgyhogy végre szóvá kellett tennem az ügyet.” Végül pedig – bár kijelentette, hogy nem érzi bűnösnek magát – sajnálatát fejezte ki az egész eset kapcsán. Különösképp amiatt, hogy beszédét a sajtó egy része „[...] rosszul, részben rosszakarattal közölte. Csak így lehetett a diákságot és a közvélemény egy részét felizgatni.”⁶¹

Az egyetemi tanács, Trikál József⁶² rektor vezetésével, szerdán délután foglalkozott az intézmény tanára ellen irányuló utcai és egyetemi demonstrációk kérdésével. Az ülés úgy határozott, hogy – a további rendbontást megelőzendő – egy hétre bezáratja a bölcsészeti fakultást. Egyelőre azonban csak az előadásokat szüneteltetik, a kiírt vizsgákra sor kerülhet.⁶³

---

tesen eleget tettem, a diákok mégis tüntettek, s a legdurvább módon szidalmaztak. [...] A legnagyobb gyalázat és lealacsonyítás ért, ami egy egyetemi tanárt csak érhet: a diákok terrorja megakadályozta előadásaimat. Nyers erőszakkal el akarnak üzni tanszékemből, ahova csaknem egyhangú meghívás alapján kerültem.” Vö. BLEYER, Jakob: Was ich zu sagen habe. *Sonntagsblatt*, 1933. május 28. 1. (A cikket magyar fordításban közli: WEIDLEIN, 1996. 72–74.) – Németh Gyula dékán preventív jellegű kérése tehát még a diákzavargások kirobbanása előtt, de már a tudatosan gerjesztett hisztériára számítva születhetett. Az 1932/33-as tanév kari tanácsi jegyzőkönyvei arról tanúskodnak, hogy a testület május folyamán nem foglalkozott a Bleyer-üggyel, csupán már annak lecsengése után, a júniusi kari tanácsi ülésen nyugtázták röviden a történeteket: „Dékán jelentést tesz a Bleyer Jakab ny. r. tanár elleni tüntetések alkalmából tett intézkedésekről, melyet a Kar vita nélkül tudomásul vesz.” Vö. Jegyzőkönyv a budapesti kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának 1933. évi június 1-[j]én tartott IX. rendes (ezidei 12.) üléséről. (https://library.hungaricana.hu/hu/view/ELTE_BTK_KARI_1932-1933/?pg=156&layout=s)

⁶¹ Bleyer professzor nyilatkozata. *Esti Kurir*, 1933. május 18. 3. – Ld. még Erklärungen Dr. Bleyers in der Ungarischen Presse. *Sonntagsblatt*, 1933. május 21. 4.

⁶² Trikál József (1873–1950), r. katolikus pap, teológus-filozófus. A budapesti tudományegyetem hit-tudományi karának ny. r. tanára, három ízben a kar dékánja, 1932/33-ban az egyetem rektora.

⁶³ Az ELTE levéltárában őrzött egyetemi tanácsi jegyzőkönyvek csak az 1940/41-es tanévtől állnak rendelkezésre (a többi sajnos elégett 1956 novemberében, az Országos Levéltárat ért szovjet tűzérési belövés következtében), így az ülésen hozott határozat kapcsán a sajtó híradásaira kell támaszkodnunk. Ld. Die Vorgänge an der philosophischen Fakultät. *Pester Lloyd. Abendblatt*, 1933. május 18. 5. – Bezárták az egyetemet. A döntő tanácsülés. *Az Est*, 1933. május 19. 1–2. – Az

Csütörtökön – május 18-án – reggel 8 órakor már zárt kapuk fogadták a bölcsészkar Múzeum körüti épületébe érkező diákságot. A kapukon függő hirdetések és a kivezényelt pedellusok tájékoztatása alapján megtudták, hogy nem léphetnek be a kar területére. Az egyetemisták azonban nem távoztak el, úgyhogy 9– $\frac{1}{2}$ 10 tájban már komoly tumultus alakult ki, több száz fő gyűlt fel a Múzeum körút járdáján. Mivel más karokról is mind többen érkeztek, a helyzet egyre fenyegetőbb képet öltött, különösen azután, hogy hamar elterjedt a rémhír, miszerint Bleyer is az épületben tartózkodik. A hallgatók ezután részint őt ócsárolták, részint bebocsátást követelve hangos skandalásba kezdtek („Tanulni akarunk!”) és az épület főkapuját döngették. A csoportosulásról tudomást szerző rendőrség hamar megjelent a közrend biztosítására, és az egyetem vezetése is lépni kényszerült, hogy elejét vegye egy újabb nagy tüntetésnek. Trikál József rektor $\frac{3}{4}$ 10-kor megjelent a hallgatók között, s az őt körülvevő, megéljenző diákságot rendre és fegyelemre szólította fel. Nem sokkal ezután, $\frac{1}{2}$ 11 körül, a kar dékánja, Németh Gyula is megpróbálkozott ugyanazzal. A Múzeum körüti épületszárny egyik földszinti ablakából szólott a járdán szorongó tömeghez, beszámolt nekik az egyetemi tanács döntéséről, melynek a lezárásra vonatkozó határozatát ő sem bírálhatja felül. Jelezte azt is, hogy nincs okuk kételkedni a dékán, illetve a tanári kar hazafias érzésében. Biztosította őket arról, hogy az előző nap tőlük átvett memorandumot továbbította az egyetemi tanácsnak, mely azonban szerdai ülésén nem ezt tárgyalta, ám erre is sort fog keríteni a közeljövőben, ő pedig tájékoztatni fogja erről az ifjúságot. Addig azonban türelemre és nyugalomra szólított föl. A diákság a dékánt is megéljenezte, majd annak távozása után azonnal útnak indított egy kisebb deputációt a rektorhoz, kérvényezve, hogy mielőbb nyissák meg a kart a hallgatók előtt, illetve hogy a Bleyernél vizsgára kiírt egyetemistákat csoportosítsák át más tanárokhoz.⁶⁴

A tömeg azonban továbbra is szaporodott, immár a Múzeum körút mindkét oldalán, úgyhogy a kivezényelt rendőri erők parancsnoka karhatalmi intézkedést helye-

---

egyetemi ifjúság újabb tüntetéseire bezárták a bölcsészkar egyetemét. Néhány napig szünetelnek az előadások. *Esti Kurir*, 1933. május 19. 3.

⁶⁴ Ma is „Pfuj Bleyer!” kiáltásoktól volt hangos az egyetem. *Uj Nemzedék*, 1933. május 19. 3. – Az ismétlődő Bleyer-tüntetések miatt e hétre bezárták a bölcsészeti fakultást. *Magyarország*, 1933. május 19. 11. – Ezen a héten szünetelnek az előadások az egyetem bölcsészeti karán. *Magyarország*, 1933. május 19. 6. – Bezárták az egyetemét. Ma is megismétlődött a Bleyer-tüntetés. *Az Est*, 1933. május 19. 1–2. – A Bleyer tanár elleni újabb tüntetések miatt bezárták a bölcsészeti fakultást. *Magyar Hírlap*, 1933. május 19. – Bezárta a bölcsészeti fakultást az egyetemi tanács. *Budapesti Hírlap*, 1933. május 19. 4. – Bizonytalan időre bezárták a bölcsészkart. *8 Órai Ujság*, 1933. május 19. 3. – A bölcsészeti karon beszüntették az előadásokat. Csütörtökön is tüntettek a diákok Bleyer ellen. *Népszava*, 1933. május 19. 7.

zett kilátásba, hogy a diákságot távozásra bírja.⁶⁵ A helyzet kritikussá vált, az indulatok elszabadulása fenyegetett. Ekkor azonban tágra nyílt a Trefort-kert körútra nyíló kapuja – ma már kideríthetetlen, hogy a kar vezetése próbálta-e így elejét venni az erőszak alkalmazásának, vagy csakugyan egy orvostanhallgató vezette kisebb csoportnak sikerült hátulról az udvarra bejutni, s ők voltak a kapunyitók. (A másnapi sajtó sok más részletkérdés mellett e tekintetben is eltérő scénáriókat hoz.) Mindenesetre a több száz főnyi diákság immár akadálytalanul tódulhatott be a körútról a bölcsészkar udvarára. Itt aztán – Bleyer szüntelen szidalmazása mellett – alkalmi szónoklatok hangzottak el, melyek részint csillapítani igyekeztek a diákság indulatait (testvéri békességben kell élni a németességgel; nem a németesség a kialakult helyzetért, hanem egyedül Bleyer, őt kell eltávolítani), részint viszont kimondottan hergelően hatottak (több hazafias érzés van a diákságban, mint Bleyerben; hogy merészeli ő „éretlen gyerkőc”-nek nevezni a diákifjúságot). Megnyugtatójukra a dékán ismét lejött közéjük, s egyfelől biztosította őket, hogy Bleyer ebben a félévben már nem fogja egyetemi tevékenységét ellátni, másfelől pedig bizonyos kedvezményeket helyezett kilátásba a hallgatóság részére (a kollokviumok számának csökkentése). A Trefort-kertbe bebocsájtott és a dékán által immár ismét lecsillapított diákok 11 óra tájban kezdtek szétszéledni. Egy sajnálatos incidenst azonban mégsem sikerült elkerülni: a tömeg elvonulásával párhuzamosan, hangoskodó fiatalok (*Az Est* tudósítása szerint) kiadták a jelszót, „presztízskérdés”, hogy az ifjúság, habár ki akarják onnan tiltani, mégis bejusson a bölcsészkar épületébe. A Múzeum körüti főkaput megrohmozták, belökték a tölgyfaajtót (annak üvegtáblái ki is törtek), majd a fölépcsőházban és a folyosókon randalíroztak, harsogva tüntetve Bleyer ellen.⁶⁶

Ez a közjáték is nyilván szerepet játszott abban, hogy még aznap délután az egyetem valamennyi karának dékáni hirdetőtáblájára kikerült a rektor hirdetménye: „Az Egyetemi Tanács atyai szeretettel fordul az Alma Mater ifjúságához és felhívja a hallgatóságot, hogy saját jól felfogott érdekében minden rendzavarástól óvakodjék. Az Egyetemi Tanács és az egész tanári kar mindig teljes együttérzéssel kíséri az ifjúság hazafias érzületének és lelkesedésének megnyilvánulását és a legnagyobb örömet találja az ifjúság izzó hazaszeretetében. Éppen ezért a Tanács az illetékes tényezőket is arra kérte, hogy az ifjúság hazafias megmozdulásait hazafias szemmel nézze és a külső hatóságokat figyelmeztesse, hogy az ifjúságot és nemes érzéseit kemény bánásmóddal ne sértse. – Másrésztől azonban szigorúan figyelmeztetni kell a hallgatóságot, hogy minden nemes érzület nyilvánításában a törvényes korlátok

⁶⁵ Rendőrszakasz a Múzeum körúton. *Az Est*, 1933. május 19. 2.

⁶⁶ Zajos tüntetés a folyosókon. *Uj Nemzedék*, 1933. május 19. 3. – Ostrom a kapu ellen. *Esti Kurir*, 1933. május 19. 3. – Roham presztízskérdésből. *Az Est*, 1933. május 19. 2.

között maradjon. Nevezetesen az egyetem épületeiben és tartozékaiban a kötelező csendet és nyugalmat mindenütt megóvja, gyűléseket pedig a dékán engedélye nélkül ne tartson. – Tartsa szemmel az ifjúság, hogy az egyetemi tisztviselők és alkalmazottak bántalmazása, valamint az egyetemi tárgyak megrongálása köztörvénybe ütköző cselekmény, amelynek büntetendő következményeitől az ifjúságot a Tanácsnak nem lesz módjában megvédeni. – Trikál József s.k.⁶⁷

A nyugalom megteremtésének e jószándékú – „atyai szeretetet” sugárzó – kísérlete mellett jóval határozottabb, az államhatalom oldaláról érkező jelzések is a rendbontások beszüntetésére intették a diákságot. *Az Est* számára interjú adó (a lap szerint napok óta gyengélkedő) kultuszminiszter úgy fogalmazott, hogy „a tüntetéseket, mint általában az egyetemi tüntetéseket, a leghatározottabban helytelenítem”. Hóman Bálint azt is hozzátette: „Az ifjúságnak nem áll jogában a kérdések eldöntésére ilyen módon befolyást gyakorolni. Remélem, nem fognak megisméltódni a tüntetések és helyreáll a rend és a nyugalom.”⁶⁸ Ezek után a hallgatói szervezetek számára is fontosnak látszott békülékeny gesztusokkal előrukkolni, a vállalhatatlan kilengésektől pedig élesen elhatárolódní. A sajtót arról értesítették, hogy egyhangúlag elítélik a professzor feleségének megsértőjét („ezt Bleyer Jakab vegye elégtétel gyanánt”), s azt is kijelentették, hogy az illető nem a diákok közül való volt. Amennyiben mégis ez derülne ki, kiközösítik maguk közül.⁶⁹

Május 19-én, pénteken már jóval békésebben alakultak az események, a sajtócikkek szerint is „csend és nyugalom” honolt az egyetemen.⁷⁰ A bölcsészkar épületét még mindig rendőrökön vette körül, tüntetésre vagy rendbontásra azonban már nem került sor. A diákság reprezentatív szervezetei kínosan törekedtek a kedélyek megnyugtatóására és a politikai bonyodalmak elsimítására. „A Turul Bajtársi Szövetség a rektori intelem értelmében mindenféle gyülekezést vagy rendezendő tüntetést megtiltott tagjainak.”⁷¹ Igyekeztek továbbá a Bleyer-botrány olyasféle olvasatát is

⁶⁷ Vö. Az egyetemi ifjúság újabb tüntetéseire bezárták a bölcsészkar egyetemet. *Esti Kurir*, 1933. május 19. 3.

⁶⁸ Hóman kultuszminiszter nyilatkozik a tüntetésekről. *Az Est*, 1933. május 19. 2. – Hóman Bálint kultuszminiszter elítéli a diákok tüntetését. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 19. 6.

⁶⁹ A diákság elítéli Bleyer feleségének megsértőjét. *Az Est*, 1933. május 19. 2. – Az egyetemi ifjúság újabb tüntetéseire bezárták a bölcsészkar egyetemet. *Esti Kurir*, 1933. május 19. 3.

⁷⁰ Csend és nyugalom az egyetemen. *Budapesti Hírlap*, 1933. május 20. 6. – Csendesedik a Bleyer-ügy hullámverése. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 20. 6. Utóbbi cikk a csillapodó indulatokat magyarázva a következő következtetésre jut: „A háromnapos tüntetés hirtelen megszűnésének oka mindenestre abban a közleményben keresendő, amelyben az egyetemi tanács arról értesítette a diákságot, hogy Bleyer Jakab ebben a félévben nem tart előadást, nem vizsgáztat és nem kollokváltat, tehát nem jelenik meg az egyetemen.”

⁷¹ Teljes a rend az egyetemen. *Magyarság*, 1933. május 20. 7.

leszerelni, mintha a diákság a németiség, sőt Németország ellen tüntetne: „[...] a műegyetemisták »Hungária« bajtársi egyesülete ma délelőtt [ez péntekre értendő – O.L.] gyűlést tartott, amelyen kifejtették, hogy a magyar egyetemi ifjúság demonstrációja nem irányul Németország és a német rezsim ellen.”⁷² A kihátrálás és a felelősség áthárításának kísérlete gyanánt fogható fel az, hogy a mind kínosabbá váló ügyet megpróbálták a tendenciózus és „lelkes baloldali lárma”, illetve a zsidó sajtó ármánykodása következményének beállítani. Németh Gyula dékánt pénteken délelőtt diák-küldöttség kereste fel, melyben részt vett „a Bleyer-ellenes tüntetéseknek egyik főszervezője is és kijelentették a dékánnak, hogy [...] a nemzetközi zsidó sajtó mindenáron Hitler-ellenes tendenciákat akar belemagyarázni a tüntetésbe”, ezért ők immár „az egész Bleyer-ügyet likvidálni” szeretnék. A Trefort-kertben a tüntetés-hullám hangadói megbeszélést tartottak, „ahol Fázsi Rezső közgazdaságegyetemi hallgató, aki két nap előtt ugyanitt beszédet tartott az egyetemen Bleyer ellen, felolvasott néhány idézetet a különböző külföldi lapokból, melyekben az egész ügyet Hitler- és németellenes tüntetésnek állítják be, aztán rámutatott, hogy mennyire kapóra jön ez a magyarországi zsidóságnak, amely most kiélheti németellenes szenvedélyeit”. Felszólította az egyetemistákat, már csak a határon túlra került magyarság érdekében is, „hagyjanak fel minden további demonstrációval, nehogy a sajtónak alkalma legyen itt további ferdítésekre”.⁷³

A nap folyamán a MEFHOSz is értekezletet tartott a Ráday utcában, amelyen határozati javaslatot fogalmazott meg a Németország iránti baráti kapcsolatok megóvásáról s arról, hogy a diákság hazafias lelkesedését kihasználó idegen elemek többé ne furakodhassanak be soraikba. A szervezet hangot adott megelégedésének az egyetemi tanács határozatával kapcsolatban (mely a félév további részében biztosította Bleyer eltávolítását), és elhatárolódott a diáktüntetések németellenes mozgalomként való beállításától, mindezt „perfid eljárás”-nak minősítve, mellyel a nemzetközi zsidó sajtó „Magyarországon keresztül akar ütni Németországra”. Ezzel a MEFHOSz nem kívánt azonosulni. „Mi ellenségei vagyunk Magyarország elgermánosításának, de néhány hitleri programpontot a zsidóság ellen a magyar élniakarás érdekében üdvösnek tartanánk Magyarországon is. A nemzetközi zsidó sajtó által nem hagyjuk magunkat befolyásoltatni, Bleyer elleni akciónkat is arra akarjuk felhasználni, hogy a hitleri Németországgal jóviszonyban lehessünk. Helytelenítjük azt a sajnálatos incidenst, amelyet idegen betolakodottak inszcenálására néhányan egyéni akcióként Bleyer Jakab lakásán rendeztek. Az ifjúság ezt határo-

⁷² Csend és nyugalom az egyetemen. 8 *Órai Ujság*, 1933. május 20. 2.

⁷³ Az egyetemi ifjúság élesen elítéli a nemzetközi zsidó sajtó magatartását a Bleyer-ügyben. *Magyarság*, 1933. május 20. 7.

zottan elítéli és a magyar egyetemi ifjúság méltóságával összeférhetetlennek tartja.” A dokumentumot a MEFHOSz pénteken este eljuttatta a *Magyarság* szerkesztőségébe, mely másnapi számában (kivonatolva) közölte azt.⁷⁴

A leghatározottabb és legegységesebb visszako­zás – melyből a társszerve­zettekkel ellentétben az őszinte önkritika sugárzik, nem pedig a felelősségáthárítás – a Foederatio Americana⁷⁵ részéről volt tetten érhető. A legnagyobb katolikus diák­szervezet elnöksége május 20-án a következő nyilatkozatot adta ki. „Tisztelettel és megnyugvással tudomásul vesszük a Rector Magnificus és a magas Egyetemi Tanács rendelkezéseit. Megnyugvással vesszük továbbá tudomásul Bleyer Jakab egyetemi tanár úr parlamenti beszédét magyar­zó hírlapi nyilatkozatát, abban a meggyőző­désben, hogy ő a leghivatottabb sokak által félreértett beszédének hiteles magya­rázatára. Az emerkánás ifjúság sajnálja, ha Bleyer beszédének valódi intencióját félreértette volna. Mindezek alapján tartózkodik minden további megmozdulástól és azon lesz, hogy az egyetemi ifjúság nyugalma teljesen helyreálljon és az ifjúság visszatérjen tanulópadjaihoz. – Egyúttal a dékánhoz ebben az ügyben május 17-én benyújtott memorandumot aláírók közül az emerkánások kijelentik, hogy a memo­randumot nem – mint tévesen közölték – a Foederatio Americana, illetve a Foederatio Americana bölcsész- és jogászblokkja nevében, hanem saját nevükben írták alá. – A megmozdulásnak alapjában hazafias célzata volt, ha indító oka félreértésen alapult is. Táv­ol áll tőle minden felforgatás, vagy a tanári tekintély megsértésének szán­déká.”⁷⁶ E gesztusértékű megnyilatkozásban nyilván szerepe volt annak is – túl a német nyelvterület katolikus egyetemi szervezeteinek egyöntetű tiltakozásán és nyomásgyakorlásán⁷⁷ –, hogy az Americana főtitkára [„anonymus”-a], a nagy tekin-

⁷⁴ Uo. A lap szerint a minden fakultásról nagyszámú hallgató által aláírt határozatot el fogják juttatni Alfred Rosenberghöz, azzal a két nappal korábbi memorandummal együtt, melyet a diáktüntetések tizenhat szervezője már eljuttatott a *Völkischer Beobachter* szerkesztőségébe, aprólékosan bemutatva az egész ügyet, „nehogy a hitleri Németországot a baloldali sajtókampány megtévessze”.

⁷⁵ Az egyesülethez ld. UJVÁRY Gábor: Egyetemi ifjúság és katolicizmus a „neobarokk társadalomban”. A Foederatio Americanáról. In: Uő.: *A harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”*. Budapest, Ráció, 2010. 413–493.

⁷⁶ Az Americana nyilatkozatát közli: Weiterungen der Affäre Bleyer. *Pester Lloyd. Morgenblatt*, 1933. május 21. 7. – Die Studentendemonstrationen und ihre Weiterungen. Die Americana lenkt ein. Rückzug, aber mit Vorbehalt. *Sonntagsblatt*, 1933. május 28. 2–3. – Az Americana nyilatkozata a Bleyer-ügyben. *Budapesti Hírlap*, 1933. május 21. 4. – Hazafias célzatú volt az egyetemi tüntetés. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 21. 5. – Az Americana nyilatkozata. *Magyarság*, 1933. május 21. 7.

⁷⁷ A Bleyer elleni diáktüntetésekre reagáló számos tiltakozó levelet és táviratot őriz az Americana iratanyaga: Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára (MNL VeML), XII.21. A Foederatio Americana iratai 1921–1940, III/2. Cancellaria, A Foed. Americana elleni támadások és az egyesületen belüli vitás ügyek 1922–1937. – A tiltakozások a legkülönbözőbb hallgatói, ill.

télyű cisztercita szerzetes Schwartz Elemér⁷⁸ egyetemi magántanár közeli barátságban állott a diákság támadásainak céltáblájává lett Bleyerrel s annak családjával, továbbá hogy (maga is német származású lévén) érthető empátiával tekintett a hazai németiség mérsékelt nemzetiségi igényeire, melyek aligha érdemeltek ilyen mértékű sovíniszta dühkitörést. A német nemzetiségi sajtó némi elégtétellel, ám leplezetlen megbántottsággal könyvelte el az Emericana békülékeny gesztusát: „Lassacskán mégiscsak úgy látszik, hogy a fölheccelt egyetemisták fejében némi fényesség gyúlt. Elkezdtek felfogni, hogy durva kézzel finom porcelánt törtek össze, s hogy gyalázatos tettük nem kívánt következményekkel járhat.”⁷⁹

Úgy tűnt tehát, az egyetemisták fölismerték, hogy maguk is érdekeltek a helyzet gyors normalizálódásában. A sajtó szerint „[...] kiadták a jelszót: Helyreállítani a nyugalmat az egyetemen!”⁸⁰ Ez pedig komoly elmozdulás volt az álláspontjukban. Egy héttel a bölcsészkar bezárását követően a lapok már arról tudósíthattak, hogy szerdán (24-én) „újra megnyílt az egyetem”.⁸¹ A diákok persze kinyilvánították azt is, hogy csak akkor szavatolják a rend fennmaradását, ha Bleyer valóban távozik az intézményből. Erre azonban nem sok esély mutatkozott, a professzor ugyanis kijelentette az újságíróknak: „Engem legfeljebb el lehet csapni, de sohasem fogok

---

népiségi szervezetektől érkeztek, pl. Katholische Deutsche Hochschülerschaft Österreichs, Kartellverband der katholischen Studentenvereine Deutschlands, Kartell-Verband der katholischen deutschen Studentenverbindungen, Kyffhäuser-Verband der Vereine deutscher Studenten, Kösen-Senioren-Convent, Naumburger-Senioren-Convent, Verband der Turnerschaften auf deutschen Hochschulen, Akademischer Turnbund, Sondershäuser-Verband deutscher Sängerverbindungen, Deutsche Burschenschaft Berlin, Studentenschaft der Technischen Hochschule Aachen, Vereinigung Auslandsdeutscher Studierender München, Vereinigung Auslandsdeutscher Studierender Tübingen, Studentenschaft der Universität Erlangen, Vorstand des Zentralverbandes Auslandsdeutscher Studierender Leipzig, Akademische Ortsgruppe des VDA–Technische Hochschule Stuttgart, Südostschwäbische Landsmannschaft Berlin. Az állásfoglalások egyértelműsítik, hogy a Bleyert ért inzultus a német és a magyar szervezetek baráti viszonyát a legsúlyosabban veszélyezteti, a Reichsstudentenführer május 18-i távirata pedig egyenest arra figyelmeztet, hogy „a magyar társakkal való együttműködés csakis a magyarországi németek népiségi jogai elismerésének talaján lehetséges”.

⁷⁸ Schwartz munkásságához ld. *Schwartz Elemér emlékére / Elmar von Schwartz zum Gedächtnis* [kétnyelvű]. Szerk. MOLLAY Károly. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1991.

⁷⁹ Die Studentendemonstrationen und ihre Weiterungen. *Sonntagsblatt*, 1933. május 28. 2–3., 2. – Az Emericana kármentési kísérleteihez, s azoknak a német nemzetiségi oldalról való fogadtatásához ld. Zu einer Mitteilung der ungarischen katholischen Studentenverbindung „Foederatio Emericana”. *Sonntagsblatt*, 1933. június 4. 9.

⁸⁰ Még ma is rendőrkordon veszi körül a bölcsész-egyetemet. A diákság elhatározta, helyreállítja a rendet. *Uj Nemzedék*, 1933. május 20. 2.

⁸¹ Szerdán újból megnyílt a bölcsészeti fakultás. *Magyar Hirlap*, 1933. május 25. 9. – Megnyílt az egyetem. *Az Est*, 1933. május 25. 1.

lemondani, mert én az igazságom tudatában vagyok.”⁸² Mindezt megerősítette az öt minden irányból érő támadásokra válaszul szánt, a vele készített gyorsinterjúkhoz képest jóval tartalmasabb válaszcikkében is.⁸³ Ám hiába ragaszkodott Bleyer tántoríthatatlanul az egyetemhez, a kialakult helyzetben egyelőre nem nyílt lehetőség arra, hogy újra fölvegye a szemeszter végéhez kapcsolódó oktatói feladatait: két kollégájának, Koszó Jánosnak és Pukánszky Bélának kellett átvennie tőle hallgatói levizsgáztatását.⁸⁴ (Az ellenséges hangulat pedig a következő tanév kezdetén is megvárta. Az őszi szemeszter elején, október 11-én megtartott előadásán a tanteremben összegyűlt számos – különböző karokról érkező – diák újból demonstrációt és botránykøzøst kísérelt meg, aminek a professzor és az új dékán⁸⁵ csak rendkívül „energiikus” fellépéssel tudta elejét venni.⁸⁶ A továbbiakban aztán ilyen közjáték már nem történt.⁸⁷)

Az erővonalak ily módon még inkább úgy rendeződtek, mintha egyedül Bleyer személye állna a megbékélés útjában. Ezért immár a hozzá fűződő viszony polarizálta az egyes táborokat. Márpedig a bázis, a támogatottság tekintetében (legalábbis idehaza, mert külföldről azért a szolidaritás számos bizonyítéka jutott el a profesz-

⁸² Ma rend és vizsgáztatás volt az egyetemen. *Az Est*, 1933. május 20. 6. – A lemondásáról szóló hírek cáfolatát ld. még: Teljes nyugalom és rend a bölcsészeti kar egyetemen. *Esti Kurir*, 1933. május 20.

⁸³ BLEYER, Jakob: Was ich zu sagen habe. *Sonntagsblatt*, 1933. május 28. 1. „Nehéz, de határozott lépéssel haladok tovább utamon. Egyetemi tanári mivoltom az igazság megvallására kötelez, de a jogért és igazságosságért való harcra is – még a professzori állás árán is. Csak szolgálélek fellemlíthető meg az elbocsátás fenyegetésével és megalázással. De sohasem az igazi professzor, a hitvalló, aki vagyok nemcsak a tudományban, hanem a politikában is.” – A cikket (magyar fordításban) közli: WEIDLEIN, 1996. 72–74.

⁸⁴ Ma megkezdődtek az előadások a bölcsészeti karon. *8 Órai Ujság*, 1933. május 25. 2. [A cikk tévesen állítja, hogy Koszó és Pukánszky csupán tanársegéd volt.] – Szerdán újból megnyílt a bölcsészeti fakultás. *Magyar Hírlap*, 1933. május 25. 9.

⁸⁵ Kornis Gyula (1885–1958) piarista szerzetes, filozófus, kultúrpolitikus (Klebelsberg államtitkára a VKM-ben), az MTA rendes tagja, s 1945-ben rövid ideig elnöke. – Érdekes adalék, hogy az 1932/33-as tanév végén, amikor a kar a következő évre dékánna választotta Kornist, a távollévő Bleyer – a körülötte kialakult botrány tetőpontján – is kapott szavazatot. Vö. Jegyzőkönyv a budapesti kir. m. Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi karának 1933. évi június hó 1-[j]én tartott választó üléséről. (https://library.hungaricana.hu/hu/view/ELTE_BTK_KARI_1932-1933/?pg=149&layout=s)

⁸⁶ Neue Demonstrationsversuche an der Universität gegen Prof. Bleyer. *Sonntagsblatt*, 1933. október 15. 2. A cikk szerint Kornis Gyula bölcsészdékán *Az Est*-ben határozottan kinyilvánította, „Dr. Bleyer az előadásait rendesen megkezdte”, s leszögezte, „a diákifjúság azáltal, hogy az elmúlt szemeszter demonstrációit elfelejtette, külpolitikai érettségéről állított ki bizonyítványt”. – Kornis szóban forgó nyilatkozatát ld. Bleyer Jakob egyetemi előadásai. *Az Est*, 1933. október 13. 2.

⁸⁷ SCHWIND, 1960. 167.

szorhoz)⁸⁸ ingatag pozícióval rendelkezett: nemcsak a sovíniszta indulatoktól fűtött magyar közvélemény utasította őt el, de még saját nemzetiségi közössége sem állt ki egyöntetűen mögötte. Fiataljai – a 20-as évek eleje óta a személye körül gyülekező, őt atyai kultusszal övező egyetemisták gyorsan radikalizálódó tábora, akik a német népművelődési egyesületen⁸⁹ belül mind több pozíciót hódítottak el a Gratz Gusztáv féle konfliktuskerülő szárnytól – persze rendíthetetlenül mögötte álltak. E németajkú diákság, nevezetesen a Suevia hallgatói egyesület (amint ezt a Mikszáth Kálmán téri ellendemonstrációjuk is mutatta) akár a magyar egyetemistákkal is hajlandó volt szembe menni. E magatartásukat és a Bleyer melletti kiállásukat mindenki számára nyomatékosította az, hogy a Suevia már a Bleyer lakása előtti szélsőséges indulatkitörés másnapján, május 17-én délután küldöttséget menesztett a MEFHOSz vezetőségéhez, s az ott átnyújtott tiszteletteljes, de kemény hangú határozat⁹⁰ révén

⁸⁸ A Bleyer melletti kiállítás, illetve az őt (s általa a hazai német közösséget) ért inzultus visszautasításának számos bizonyítékát bemutatja: SCHWIND, 1960. 158–160. és TAFFERNER, 1967. 56–57. – A német, illetve osztrák népiségi szervezetek és különböző diákegyesületek tiltakozó állásfoglalásai közül jó pár a magyar nyilvánosság elé is eljutott: Bajcsy-Zsilinszky a parlamentben szemeztetett belőlük (ld. 44. láb.), és a sajtó is többször foglalkozott velük. Ld. A müncheni német diákok a magyar diákság ellen. *Kis Ujság*, 1933. május 17. 6. – Diáktüntetések Bécsben Bleyer Jakab mellett. *Magyar Hírlap*, 1933. május 21. 3. – Bécsi diáktüntetés a Bleyer-ügy miatt. *Magyarság*, 1933. május 21. 7. – A bécsi nacionalisták és katolikus diákszövetségek tüntető gyűlése Bleyer Jakab mellett. *Pesti Hírlap*, 1933. május 21. 7. – Bécsi horogkeresztes diákok tüntetése és rágalmi Magyarországgal ellen. *Pesti Napló*, 1933. május 21. 3. – Magyarellenes diáktüntetés Bonnban. *Pesti Hírlap*, 1933. május 23. 9. – Válasz német diákegyesületek tiltakozására. *Budapesti Hírlap*, 1933. május 23. 9. – A német diákság újabb vádja a magyar főiskolák ellen. *Magyar Hírlap*, 1933. május 24. 5. – Éles táviratváltás magyar és német diákszervezetek között a Bleyer-ügyben. *Az Est*, 1933. május 25. 15. – A Bleyer melletti külföldi (és hazai) állásfoglalások egész gyűjteményét hozza a német nemzetiségi sajtó: *Treu zu Bleyer! Vertrauenskundgebungen von allen Seiten. Sonntagsblatt*, 1933. május 21. 4. – *Treu zu unserem Führer Dr. Bleyer. Sonntagsblatt*, 1933. május 28. 3–4. – *Begrüßungen aus Nah und Fern. Sonntagsblatt*, 1933. június 4. 5–6. – *Begrüßungen aus dem Auslande. Sonntagsblatt*, 1933. június 11. 7. – *Aus Nah und Fern. Sonntagsblatt*, 1933. június 18. 3–4. – *Aus Nah und Fern. Sonntagsblatt*, 1933. június 25. 6–7. – *Aus Nah und Fern. Sonntagsblatt*, 1933. július 2. 4.

⁸⁹ Magyarországi Német Népművelődési Egyesület (Ungarländischer Deutscher Volksbildungsverein – UDV). 1923 júniusában engedélyezett, ám tényleges működését csak 1924 augusztusában (a kormány iránt lojális Gratz Gusztáv elnökletével és Bleyer ügyvezető alelnökségével) megkezdő, mérsékelt irányvonalú, alapvetően kulturális irányultságú szervezet, mely integráló törekvéseinek megfelelően gyűjtőhelye lett a mérsékelt és magyarbarát, de a radikális és németbarát nemzetiségi erőknél is. A Bleyer halála után bekövetkező szakadás, majd az eljelentéktelenedő UDV kényszerű önfeloszlatása (1940) a Basch Ferenc vezetésével tovább radikalizálódó csoport (Volksbund) térnyerését tette egyértelművé.

⁹⁰ „Igen tisztelt elnökség! Bleyer Jakab képviselő május 9-i parlamenti beszédével összefüggésben a MEFHOSz elnöksége nyilatkozatot tett közzé. A MEFHOSz elnöksége feljogosítva érezte magát arra, hogy ebben a nyilatkozatban a legélesebben elítélje parlamenti beszédéért Bleyer Jakab képviselőt, a magyarországi németiség vezetőjét. A német származású magyarországi főiskolások

bejelentette az egyetemi ifjúság csúcsszervéből való kilépését.⁹¹ Bleyer Ferenc műegyetemi gépészhallgató, a professzor csúnyán megvert fia – aki nem a Suevia tagja volt – ugyanekkor jelentette be a katolikus diákifjúság szervezetéből, az Americanából való kilépését.⁹²

Jóval nagyobb és hangosabb volt azonban az ellentábor. A sajtó majd minden nap bőségesen hozta a Bleyer „szélsőséges” parlamenti megszólalására reflektáló, tőle kategorikusan elhatárolódó véleményeket. Közülük a magyar nemzetiségű megszólalók nézőpontját alakító motivációkkal nyilván Bleyer is tisztában volt – bár néhány véleménycikk kimondottan sértő tónusa azért még történelmi távlatból is szembeötlő⁹³ –, számára azonban minden bizonnyal a hazai németajkú közösség soraiból jövő, az ő etnopolitikai törekvéseit teljességgel elutasító állásfoglalások okozhattak komoly lelki tusát. Az egyszerű sváb nép köréből érkező intésként értelmezve – a hír súlyához képest jelentős terjedelemben – mutatták be a lapok pl. az osztrák határ közeli Ágfalva község németajkú leventéinek tiltakozó levelét, amelyben „fogadatlan prókátornak” nevezték a professzort.⁹⁴ Vagy épp azt a Bajáról – 37 aláírással (szinte kizárólag német családnevekről van szó) – érkezett tiltakozó nyilat-

---

a MEFHOSz e nyilatkozata ellen a legenergikusabban állást foglalnak, a mi egyesületünk pedig, ahogyan eddig is, úgy most is teljességgel azonosul azzal a lojális küzdelemmel, amit Bleyer Jakab képviselő a magyarországi németiség nyelvi és kulturális jogaiért folytat. Egyesületünk minden egyes tagja Bleyer kegyelmes urat tekinti a magyarországi németiség egyedüli hivatott vezetőjének, s épp ezért önzetlen és megingathatatlan hűséggel áll oda Őkegyelmessége mögé. A MEFHOSz elnökségének fönt említett nyilatkozata egyesületünket arra indította, hogy ezennel bejelentse a MEFHOSz-ból való kilépését. Budapest, 1933. május 17.” – A levelet (német nyelven) közli TAFFERNER, 1967. 54–55.

⁹¹ Die schwäbischen Hochschüler treten aus der MEFHOSZ aus. *Sonntagsblatt*, 1933. május 21. 2. – A német Suevia kilépett a Mefhoszból. *Uj Nemzedék*, 1933. május 20. 2.

⁹² MNL VeML, XII.21. I/c. Priori Concilium 1926–1939. Az 1933. június 14-i Priori Concilium tárgysorozata, 9. n.p.: Bleyer Ferenc bejelenti kilépését az Americanából.

⁹³ URMÁNCZY Nándor: Bleyer úr. *Pesti Hírlap*, 1933. május 19. 1–2.

⁹⁴ A levél tiltakozik Bleyer május eleji parlamenti beszéde ellen, melyben fogadatlan prókátorként emelt alaptalan vádakot a magyarság ellen. A magyar nyelv szerepének a népiskolai oktatásban történő előtérbe tolésa kapcsán aláírói megjegyzi, hogy ők, bár elvégeztek hat elemi, úgyszólván alig értenek valamit magyarul. Pedig erre igenis szükségük volna. Nem csupán a haza iránti hűség okán, de azért is, mert a mindennapi életben jobban boldogulnának általa. Jómódú ágfalvai gazdák kénytelenek gyermekeiket cserediákként magyar vidékre küldeni, hogy ily módon tanulják meg a nyelvet, mert azt az iskolában nem tudják elsajátítani. Nem igaz tehát, hogy őket erőszakkal magyarosítanak. A levél szerint Bleyer megszólalása csak arra volt jó, hogy az együtt élő két nép testvéri egységét megbontsa. Ld. Az ágfalvai németajkú leventék fogadatlan prókátornak nevezik Bleyer tanárt. *Kis Ujság*, 1933. május 20. 9. – Az ágfalvai német leventék tiltakoznak Bleyer beszéde ellen. *Magyarság*, 1933. május 20. 7. – A németajkú Ágfalva tiltakozása Bleyer beszéde ellen. *8 Órai Ujság*, 1933. május 20. 2. – Az ágfalvai németajkú leventék fogadatlan prókátornak tekintik Bleyert. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 20. 6.

kozatot, mely egyenest a „legrútabb hálátlanság”-nak bélyegezte Bleyer magatartását.⁹⁵ Nyilván ugyanebbe a kontextusba illeszkedve jelent meg – „A svábok egyhangúlag megtagadják Bleyer Jakabot” alcímmel – terjedelmes tudósítás a Tolna megyei sváb községekben tett „tényfeltáró” útról is, bizonyítandó, hogy „mesterségesen szítják az ellentéteket, mert a svábok húek a magyar nemzethez”, s pusztá kitaláció az „elnyomott német kisebbség”.⁹⁶ Még Bleyer mandátumvesztéséről is napvilágot látott egy hírlapi kacsa, azt állítván, Dél-Baranyában a derék svábok új képviselőválasztást akarnak („Nem a mi szónk az övé: nem is tekintjük ezek után a mi képviselőnknek Bleyert!”), hisz delegáltjuk „évek óta nem mutatkozott” már a kerületében.⁹⁷ Ám ezeknél a – gyaníthatóan háttérsúgókat sem nélkülöző – voltaképp üres propagandaanyagoknál jóval többet nyomtak a latba azok a megnyilatkozások, amelyek fajsúlyos politikai tényezőktől származtak. Ezek részletesebb tárgyalásától terjedelmi és tematikai okokból is el kell most tekintenünk, végtére is felsőoktatástörténeti nem pedig nemzetiség-történeti profilú írást tart kezében az olvasó. Hangsúlyozni kell azonban, hogy más-más érvrendszerrel, más-más közéleti pozícióból, s persze a sváb közösséghez fűződő más-más kötődéssel, de Steuer György⁹⁸ egykori államtitkár és sváb kormánybiztos, illetve Bethlen István korábbi miniszterelnök egyaránt megpróbálta a parlamentben előadott bleyeri diagnózist – legalábbis – korrigálni.⁹⁹ Ugyanez

⁹⁵ Német anyanyelvű magyarok tiltakozása. *Budapesti Hírlap*, 1933. május 24. 8. – „Bleyer Jakab magatartása a legrútabb hálátlanság” – írják a *Nemzeti Ujságnak* a bajai intelligencia németajkú tagjai. *Nemzeti Ujság*, 1933. május 25. 13.

⁹⁶ Agitáció folyik a németajkú magyar falvakban! *Pesti Napló*, 1933. június 18. 9.

⁹⁷ A nemzetsértő Bleyer lemond: őszi követválasztásra készül a villányi kerület. *Kis Ujság*, 1933. június 11. 4.

⁹⁸ Steuer György (1875–1943), az I. világháború utolsó éveiben Torontál vm. főispánja, az ellenforradalmi időszak kezdetén Bleyer államtitkára a nemzetiségi minisztériumban, majd annak felszámolása után a német nemzetiség kormánybiztosa, Bleyer belső ellenfele, akit – mint a magyarosító politikát kiszolgáló „diszsvábot” – idővel egyöntetű utálat övezett a hazai német mozgalom „volksdeutsch” irányzatán belül.

⁹⁹ Steuer és hat további társának nyilatkozatát ld. MNL VeML, XII.21. III/2. Állásfoglalás a német nemzetiségi kérdésben (Budapest, 1933. május 24.). – Az ügy sajtóvisszhangja: A németnyelvű magyar állampolgárok állásfoglalása a nemzetiségi kérdésben. *Pesti Hírlap*, 1933. május 28. 4. – A nyilatkozat nyílt levélként a vezető németnyelvű napilapban is megjelent [Zur deutschen Minderheitenfrage. *Pester Lloyd. Morgenblatt*, 1933. május 28. 5–6.]. Erre Bleyer terjedelmes választ fogalmazott [Der Fall Bleyer. *Pester Lloyd. Morgenblatt*, 1933. május 30. 4–5.], mely kapcsán Steuer (a társaival együtt és külön is) élt a viszontválasz lehetőségével [Zu dem Fall Bleyer! *Pester Lloyd. Abendblatt*, 1933. június 2. 2.], ami után viszont a szerkesztőség jelezte, hogy a lap hasábjain lezártnak tekinti a polémiát. – Bleyer sajtóorgánumban is válaszolt Steuernek: An die „Träger deutschklingender Namen”. *Sonntagsblatt*, 1933. június 4. 1–2. [A cikket magyar fordításban ld. WEIDLEIN, 1996. 79–81.] – A volt miniszterelnök nagyszabású elemzését ld. BETHLEN ISTVÁN: Magyarország kisebbségi politikája. *Magyar Szemle*, 1933/június. 89–104. (Bethlen írása kapcsán PRITZ–MARCHUT, 2017. 32–37.) – Erre a cikkekre Bleyer természetesen szintén reagált, mégpedig

mondható el Bleyer egykori parlamenti képviselőtársáról és a német mozgalmon belüli harcostársáról is, aki nyílt levelében még a német népművelődési egyesületben viselt pozíciójáról is lemondott, demonstrálva ezzel a Bleyertől való elhatárolódását.¹⁰⁰

Bleyer jóformán teljesen elszigetelődött. A közvéleményt heteken át foglalkoztató botrányának hullámai azonban lassacskán mégis elültek – nem utolsó sorban annak köszönhetően, hogy Gömbös miniszterelnök június közepén hivatalos berlini látogatásra utazott, s a kormánynak a legkevésbé arra volt szüksége, hogy a Hitlerrel folytatandó tárgyalásokra árnyékot vessen a kínos Bleyer-ügy. Épp elég erre visszavezethető járulékos konfliktust, a német és a magyar közvéleményt károsan befolyásoló apróbb incidenst¹⁰¹ kellett addig is elsimítani. Ezért hát a Gömbös-kormány, mely kifelé ugyan világossá tette, hogy a nemzetiségpolitikát szuverén magyar belügynek tekinti (Berlin pedig egyelőre nem is kívánta a kétoldalú kapcsolatokat a német

---

a *Magyar Szemle* hasábjain és a nemzetiségi sajtóban egyaránt. Ld. A hazai német kisebbség kérdéséről. *Magyar Szemle*, 1933/szeptember. 72–77., illetve Graf Bethlen über die Frage der deutschen Minderheit in Ungarn. *Sonntagsblatt*, 1933. június 11. 1–2.

¹⁰⁰ Perlaki György levele Bleyer Jakabhoz. *8 Órai Ujság*, 1933. május 11. 2. Mint az egykori barát (ekkor épp az Országos Kézműves Testület igazgatója) fogalmaz, „[...] elhatározásomra az indítókot a parlamentben tartott beszéded adta meg. Nem kívánlak azon az úton követni, amelyre léptél, mert ez az út, meggyőződéseim szerint, nem érdeke a németajkú magyarságnak. A németajkú magyarság józan része továbbra is testvéri együttérzésben óhajt élni magyar testvéreivel és nem kívánja a jelenlegi súlyos helyzetet testvérharc előidézésével megnehezíteni. [...] Az az út, melyre léptél, mindenre alkalmas, csak arra nem, hogy a békét úgy befelé, mint kifelé megerősítsük [...]” A volt harcostárs szerint az elhibázott parlamenti megszólalás „igazolta azokat, akik azt hangoztatták, hogy szenvedélyeiden nem tudsz uralkodni”.

¹⁰¹ A magyar sajtó 1933. május végén megbotrányozással adott hírt egy – a magyar diáksport arcucsapásaként értelmezett – berlini incidensről. Vitéz Jekelfalussy Piller György kardvívó olimpiai bajnok vezetése alatt a magyar főiskolai vívóválogatott egy németországi nemzetközi tornán vett részt, ahol igen barátságtalan fogadtatásban részesült. Az országimázs javítását (is) feladatának tekintő berlini Collegium Hungaricum igazgatója, Támedly Mihály teára hívta a csapatokat, ám a német főiskolás versenyzők – a német diákszervezetek sugalmazására – kijelentették, hogy a magyarországi német kisebbséget ért sérelmek miatt „társadalmilag nem kívánnak érintkezni a magyar sport kiküldött reprezentánsaival”. A magyar főiskolai csapat erre visszalépett a versenytől, s azonnal hazautazott Budapestre. Vö. Politikai okokból elmaradt a magyar–német főiskolai vívómérkőzés. *Magyarság*, 1933. május 21. 20. – Kínos sport-incidens Berlinben a Bleyer-ügy miatt a magyar válogatott főiskolai vívócsapat szereplése körül. *8 Órai Ujság*, 1933. május 21. 12. – Sérelem érte Berlinben a magyar kardvívó csapatot. *Kis Ujság*, 1933. május 21. 4. – Mit hozott a hét? A német »Burschenschaftok«. *Esti Kurir*, 1933. május 23. 8. – A németek már szépitik a berlini vívóincidenst. *Pesti Napló*, 1933. május 24. 11. – A kínos ügy utóéletéhez tartozik, hogy a magyar csapat hazaérkezése után az Országos Testnevelési Tanács arról „értésítette az összes magyar szövetségeket, hogy mindaddig, amíg a német sporthatóságoktól megfelelő elégtételadás nem érkezik, a németekkel minden összeköttetést szakítsanak meg”. Vö. Megszakad a magyar–német sportkapcsolat. *Kis Ujság*, 1933. május 23. 9.

kisebbséggel való bánásmód sérelmezése révén érdemben megterhelni, sőt ezt a föltöbbit csalódott Bleyernek is értésére adta), a mérsékelt kisebbségi igények megvizsgálására igenis hajlandóságot mutatott: a miniszterelnök beígért találkozója Bleyerrel valóban létrejött¹⁰² és a nemzetiségi iskolaügy újraszabályozására is hamarosan sor került.¹⁰³

A megbékélés, a közeledés, a teátrális sérelmi politizáláson való felülemelkedés ily módon jól érzékelhető kormányzati elvárássá kristályosodott, melynek a hazai diákifjúság, annak magyar és német oldala egyaránt, megfelelni igyekezett. Látványos gesztusok próbálták feledtetni a diákzavargások révén keletkezett feszültségeket. A hazai német közösség impozáns vallásos eseményén, a minden évben nagy tömegeket megmozgató budaörsi úrnapi körmeneten a MEFHOSz elnöksége testületileg részt vett, Barna László szövetségi elnök vezetésével.¹⁰⁴ A német diákok Suevia egyesülete pedig „érzékenyítő” kampányba kezdett. Először – már az őszi félév folyamán, reagálva a Bleyer óráin újra megkezdődő rendbontási kísérletekre – rögtön az oroszlán barlangjába, a Turul szövetséghez látogattak. Vezetőjük, Rothen Ferenc, november 6-án egy több mint háromórás rendezvény keretében szónokolt a Turul tagsága, vezetősége és tekintélyes öregurai előtt. A téma („Bleyer professzor és a magyarországi német kisebbség”) a nemzetiségi sajtó szerint az előre várható hatást váltotta ki a hallgatóságból: bebizonyosodott, hogy a magyar diákság e csoportja teljesen sovíniszta befolyás alatt áll, s még azt a tényt sem ismeri el, hogy az országban egyáltalán létezik német kisebbség, legfeljebb németajkú magyarokat látnak, akiknek kötelessége a leggyorsabban elmagyarosodni.¹⁰⁵ Két héttel később Rothen már a református diákok Soli Deo Gloria egyesületénél szerepelt. Igen élénk érdeklődés mellett e helyütt is a hazai németek panaszaírói és igényeiről beszélt, s arról, hogy mennyire időszerű volt Bleyer parlamenti beszéde. A rákövetkező vita során aztán az is kiderült, hogy ezek a fiatalok a Turulhoz képest jóval több megértést

¹⁰² Erről beszámolót készített Bleyer a budapesti német követnek, ld. *A Wilhelmstraße és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944.* Szerk. RÁNKI György et al. Budapest, Kossuth, 1968. 55–58.

¹⁰³ 11.000/1935. M.E. sz. rendelet (1935. december 23). Ld. *Magyarországi Rendeletek Tára*, 1935. 1432–1433. – Az új szabályzás a 110.478/1923. VIII/a. VKM. sz. rendelet hatályon kívül helyezésével a kisebbségi népiskolai oktatás három típusa (A–B–C) helyére az egységes vegyes tannyelvű (B-típusú) oktatás fokozatos bevezetését írta elő.

¹⁰⁴ „A MEFHOSz dokumentálni akarta, hogy azok a tendenciózus beállítások, melyek azt célozták, hogy a Bleyer-féle tüntetés alkalmával megzavarják a magyar ifjúság s a német kisebbség közt fennálló jóviszonyt, nem érték el céljukat. A MEFHOSz küldöttségét szeretettel fogadták a budaörsiek s az ifjúság kiküldöttjeinek közvetlenül a községi vezetők mögött biztosítottak a körmenetben helyet.” Vö. A MEFHOSz elnöksége a budaörsi úrnapi körmeneten. *Magyarország*, 1933. június 18. 15. – Elsimultak a Bleyer-ügy hullámai az egyetemen is. *Pesti Hírlap*, 1933. június 18. 10.

¹⁰⁵ Ein Versuch der Verständigung. *Sonntagsblatt*, 1933. november 12. 5.

mutatnak, jóllehet köztük is akadnak, akik úgyszólván „be vannak oltva” bármilyenű méltányosság ellen. E szervezettel azonban érdemesnek látszott további kapcsolatokat fenntartani a megértés elmélyülése reményében.¹⁰⁶

E próbálkozások azonban meglehetősen izzadságszagúak voltak, a kölcsönös megértés érdekében tett erőfeszítések pedig vajmi kevés eredményt hoztak. A valóság az volt, hogy a diáktüntetések elcsitultak ugyan, ám a másik fél irányából érzett fenyegetettség, mely már az 1920/30-as évek fordulójára végzetes törést hozott a hazai németek és a magyarság viszonyában és melyre mindkét fél sorai összezárásával s a radikális hangok fölerősödésével reagált, a kor általános európai jelenségei függvényében törvényszerűen vezetett el a másutt is tapasztalt megoldási kísérlethez: a kisebbségi kérdés nemzetiszocialista koordináta-rendszerben történő kezeléséhez. Bleyer, akinek a kettős identitás megéléséért folytatott, belső vívódásokkal teli politikai koncepciója tragikus kudarcba torkollott, hisz „másfél évtizednyi, lényegében meddő küzdelem után [...] kimerültek a hazai eszközei”,¹⁰⁷ kétségbeesetten provokatív parlamenti beszédével olyan politikai és lelki sérüléseket okozott (és szerzett is), amelyek a magyarság és a hazai németység közötti viszony elmérgesedéséhez tagadhatatlanul hozzájárultak. E harc saját eszmetársai szerint is teljesen „felőrölte”,¹⁰⁸ s mindössze fél évvel élte túl a nagy vihart kavart képviselőházi megszólalását. Jelképesnek mondható, hogy az európai történelem új szakaszát elhozó 1933 utáni korszakot már nem élte meg.

¹⁰⁶ Für die Verständigung. *Sonntagsblatt*, 1933. november 26. 6.

¹⁰⁷ PRITZ–MARCHUT, 2017. 34.

¹⁰⁸ TAFFERNER, 1967. 50.